

~~АП 08-1~~

1

Цилә сәндәлйк вилнйш прольэтарвлә, иктйш ушныда!

№ 3

МАРТ

ҚЫРЫҚ-МАРЫ ИЗДАТЬЭЛЬСТВЫ

---

1 9 3 5

Сәк йажо пйэсйлән конкурсым йштйм гишән постановләнйым лыкмы

Писатьэльвлә, позтвлә, драматургвлә, мәнман
социализм эпохылан йарал кырык-мары йылмьдон
сирймы пйэсйвләм пузнә

Труйыш халыквләм политычэски воспитывайымашты тьэатр пишок кого значәнйән ылэш. Мәнман кырык-мары йылмьдон сирймы пишок йажо художественный пйэсйвлә кйзбйт эчэ уке ылыт. Труйыш халыквләм социализм шамдон тымдаш палшән шалгышы пыш йажо тьэатральный пйэсйвләм пуаш лижй манын, — **Кырык-Мары район** исполком сәк йажо пйэсйлән конкурсым йштйм гишән тәнэ, апрель 10-шы кэчбйн, постановләнйым лыктын.

Пйэсйвләм Совет Сойузыштышы йлймәш гишәнәт вэскидйштйш йлймәш гишәнәт писатьэльвлә сирән кәрдбйт.

Конкурсышкы анчаш колтымы сәк йажо пйэсйвләм прэмируйаш Кырык-Мары райисполком кут прэмим йштән:

- пйтәриш ик прэми — 1500 тәнгә;
- кокшы кок прэми — 750 тәнгә рәдбй;
- кымшы кым прэми — 500 тәнгә рәдбй.

Прэмигйц пасна, гонорарым тұлймы лиэш.

Пйэсйвләм конкурсышкы 1935 ин нойабр 1-шбй йактэ пумыла.

Пйэсйвләм конкурсышкы дэвиздон әль авторын подписьдон пуаш лиэш. Прэмиальный фондм издатьэльствын срдствагйц айыраш лимбй.

Конкурсышыкы пумы пйэсйвләм анчаш дә прэмивләм айыраш журим айырымы. Журйшкбй тэвә кувләм пыртымы: ВКП(б) Райком, — (Ширйәв) журин прэдсэдәтьэль, РОНО — Куприанов, писатьэльвлән кружоккбйц — Пәтухов, писатьэль — Игнатйев, поэт — Пәршут П., Издатьэльствы — Тадасйәв, Рэдакци — Афиногэнов.

Пйэсйвләм тэхәнй адрэсдон колтымыла: Козмодемьянск, редакция журнала „Йакшар Знамбй“, тов. Ширяеву Ст. Сем. — на конкурс пьес.

ЙАКШАР

ЗНАМЫ

№ 3 (62)

ТҒЛЗЭШ ИКӘНӘ ЛӘКШБІ ПОЛЬТИКБІ, ЭКОНОМИКБІ ДӘ
СБЫНЛЫ ЛИТҒЭРАТУРАН КЫРЫК-МАРЫ ЖУРНАЛ
ЛӘКТӘШ ТЫНӘЛБЫН ГЫНЫ, КУТ ИШКБІ КӘН

1935

МАРТ

1935

Танылган
Гос. Публичная
Б-ка
ЛенинБЫРВЭЗЫВЛАМ КОММУНЫСТЫЧЭСКИ СЭМЫНЬ ВОСПИТЫВАЙМАШ
ПӘШӘМ ШКОЛЫН БЫРДЫ ПӘШӘШ ШЫНДАШ

„Коммунизмдә пыток бштән шоктән кәртшә, покольнәйм (әдәмвләм) тымдән кушташ манан, школы коммунизмдә принципләжәйм вообщә йлбәйшкә пыртән мишә вәлә агыл лишәшлык, пәлә-пролетариат лошкы дә труйыш халык-йәлән пролетарски агыл слөйвлә лошкы прольэтариятын идьейный, организационный, воспитательный влиейнәйм пыртышы әчә школы лишәшлөк.“

(Партын программы)

Мә йлбәймнә жәп—класстымы социалистичәски обществым стройымаш эпохы йләш; ти эпохы годым капиталистичәски эксплуатацин пиш кәрәсәйр гнөтшым пәлбдәймә молоджьым тымдән куштымаш пәшәштә школын рольжы чотә кого. Социалистичәски туан сәндәлөкбәйн лбәймә намал кәртшә әргәвләм дә бдәйрвләм советски школы тымдән куштышашлык; Ләнәйнәйн—Сталинәйн йыла вәрц кәрдәл кәртшә общәобразовательный кого культуран, циләок тымәнә пәлән шошы квалицированый әдәмвләм тымдән пушашлык йләш.

Капиталистичәски сәндәлөквләштә сәмбәйрәк әдәмвлә андыкыла йлбәймәш гишән лүдбәйн шытырланат, пәшәдә кодмашкың дә шужымашкың лүдбәйн шытырланат, сәдәйндонок тә сәмбәйрәк әдәмвлә тәотәвләлә чучыт: мәнмән сәндәлөкбәйшгәйш сәмбәйрәк әдәмвләм йәлшәш гынь, нинә пәләдәйш гань пәләт кушкыт, пәшәдә кодмашкың дә кыңызылә йлбәймәшгәйш винә лүдбәйн ак йләп. Нинәлән пәшә бштәшбәштә

кого ирбәкбәйм пумы, нинәйн андыкылалык йлбәймәшбәштә лүдбәйтәш агыл, нинәйм аздара вәлә вәк. Молоджьым воспитывайымаш (тымдән куштымаш) классовый кәрдәлмәшбәйн пишок кого пробльәмә йләш, сәдәйндонок вәт у кадрвләм йәмдәйбәймәш идьэологичәски кузньицбәйн ти үчәсткәшкәйш классовый тышман пырән кәшә цәцә, советски школын андылтымаш пәшәжәйм тормыжлән шбәндәйнәжбә, молоджьын икәнә-иквәкәйш лывшалт шалгышы цуцәвләжбә лошкы буржуазный влиейнәйм шәрбәйнәжбә дә школышкы антипролетарски идьэологим шывшын партынәжбә.

Школы дә комсомол воспитательный пәшәгәйш өрдбәйтә шалгыман вәрвләштә классовый тышманын влиейнәйм шәрләш тәйгләш. Мәнмән Кырык-Мары районыштына шуки случайвлә улы, кынам тәвә тымәнәшбәвлә мәләннә йарыдымы классовый тышманын шамвләм, настройнәйбәймәш школышкы намал кандат дә вара тәдбәйм тымәнәшбәвлә лошты шәрәт. Пол-

ный средний школышты тымэньшбывлән альбомвләштѣ контррэволюционный лыдышвләм сирѣмбѣ ылын. Йүрнѣштѣш полный средний школышты ик учэник тымдымашын социальстѣчэски мѣтодвлә ваштарэш — соцсорэзнованьы ваштарэш шалгэн. Ардэштѣш школышты тымдышывлә цѣркѣшкѣ каштыт дā молат.

Мā кынамжы хозāйствэнный пāшāштѣш анцылымашвләдон аздаралт кэ нā, дā воспитатѣльный пāшāм шайыкы шбкāl колтэнā, пионьэр пāшāм вожатыйвлālән бнѣнэн пуэнā, брвэзѣвлām, тошты овуца годшыла, āтѣштѣвлālән анчаш бнѣнэн пуэнā, внѣшкольный пāшāм ана видѣ (Ардынски, Йэнькэйэвски школышты). Воспитатѣльный пāшāм тэнгэ худан видѣмāшэш тымэньшбывлә лошты (Йэнькэйэвски пэлэ-средний школы, Козмодэмйански музыкальн. школы) хулиганствы шārлā, цѣркѣшкѣ каштыт, āрākām йūt, тавакым шывшыт, шпэдālйт моло (Ардэштѣ дā мол вārэāt). Хулиганвләдон иквārэш частный вѣчэрнкѣвлām бштāt (Козмодэмйанск) дā воспитатѣльный пāшāм видѣмбѣ агыл ылынат, тэхэнь примэрвлә молывлāят шуку ылыныт.

Молодъожым воспитывайымаш класовый кбрэдāлмāшбн пиш кого проблемы ылэш маньым.

Тидѣм комсомольски организацивлән руководѣтельвлālән дā советски педагогвлālән ынгылэн нālāш кэлэш. Советски школышты молодъожым коммунистѣчэски воспитывайымаш пāшāм брдѣ пāшāэш шбндāш кэлэш.

Лэньин попэн: „Кызѣштѣ жепāш молодъожым воспитывайымаш, образованныйым бштѣмāш дā тымдымаш цилā йēлажок коммунистѣчэски мораль сэмбнѣ нбнѣм воспитывайымаш лижѣ“ — маньын.

Пролетарски шамым дā коммунистѣчэски моральым бштāш палшэн пушы лачокымшы воспитатѣльный пāшāм тārвātэн шārэн колтымашты комсомольски организацивлә анцылны, педагогвлә анцылны, советски дā обществэнный организацивләдон вуйлалтэн шалгышвлә анцылны кызѣйт пиш кого задачы шалга.

Молгбцāt анцылны тэвэ мам бштāш кэлэш: внѣшкольный пāшāм шārэн

колташ кэлэш, брвэзѣвлālән культурны канѣмāшбнм организуйаш кэлэш, тидѣм бштѣшāшлāнэн маханьшон кружоквлām—драматѣчэским, музыкальныйым хоровойым, тѣхнѣчэским, планьэризм дон модэлизм кружокым, фотокружокым моло бштāш кэлэш. Тэхэнь кружоквлām Йоласалышты дā мол школвлāштāt организуйымы. Прэмэнвлām культурны эртārбимāшбнм организуйаш кэлэш: мадмашвлām, дѣкламацивлām, хорым моло бштѣмбйлā. Утрэньниквлām бштѣмбйлā,—тѣштѣжѣ СССР мычкы дā вэскидвлә мычкы махань ылшѣ увэрвлām анчэн лāкмбйлā.

Айыртэмбнжок пионьэр пāшāм пытанжаш кэлэш. Ти пāшāм пионьэр вожатыйвлә вэлэ агыл, видѣшāшлык ылыт. Молгбцāt анцыц пэрвичный комсомольски организаци ти йēла вэрц отвэчāйā. Классный руководѣтельвлāят ти пāшāгбц ордыжкѣ каранг шагалшашлык агылэп; брвэзѣвлән иньдиатѣльбнм шārэш нинѣ палшышашлык ылыт. Каждый школышток пионьэрвлālән пасна кбдѣжвлām āль уголоквлām пуаш кэлэш; пионьэрвләдон иквārэш йуный мопровцын йуный бэзбожнѣкнѣн йāчэйкбм организуйымла, йуный ворошиловски стрэлукын б. ГТО нормы эдайымашым организуйымла моло.

Школвлāштѣ самодѣятѣльный кружоквлām пālэн нālāш дā талантвлām поощрāйāш кэлэш, молодъожын творчѣством шārбмбйлā. Вэг мәнмән пионьэрвлә лошты йажон куштышы, йажон мырышы, музкым йажон шактышы, йажон рисуийшы дā молывлāmāt бштѣшбѣ эдэмвлә шуку улы. Кызѣйт райком брвэзѣн рисункылан дā модѣль-мадышлāн конкурсым обйавлāйэн. Дā мәнмән школвлāштѣ тэхэнь интѣрэснбѣй мадышвлә дā вэрэмām культурны эртārбимāшвлә шуку стātѣн лин кэрдыт.

Кокшы пāшāжѣ—брвэзѣвлән āтѣштѣ, āвāштѣдон пāшāм бштѣмāш. Школышты вэлэ брвэзѣ воспитывайалтэш маньын шукужок шанат. Тидѣтбнгэ агыл. Брвэзѣ шуку вэрэмāжок тоныжы ылэш. Школы тунāt, ордыжтāt брвэзѣвлән йажо обстановкы лижѣ маньын тбдѣ вэрц шытырланымаш лижѣ маньын, педагогвлә брвэзѣвлән āтѣштѣлән палшышашлык ылыт,

Ырвэзбим кыцэ анчымыла моло нбнблән анчыктышашлык ылыт. Тэхэнь атья, авявля ылыт: циля сандялькнэ мычкок лбмбб ылышы большэвик Гордьэйэвбн сэмнэ ганьок бшкбмбштбн тьэтьявляштбм йажон анчат, дэ тэхэньвлэят улы: бшкбмбштбн тьэтьявляштбм воспитывайэн ак мыштэп, нинблән палшэн пуаш кэлэш; кэдэ атья, авявляштбт тьэтьяштбм орландарэн анчат—шит моло, тбнэм обществэнностьым мобилизуяш кэлэш, звэр гань тыхэнь атьявлэм, авявлэм ахальшыкы колтымблэ агыл, дэ нбнбббц тьэтьявлэм шывшын нэлмбблэ. Школышкы кашшы ырвэзбн бблбмбшбжбм дэ тбдбт йббр ма ылым пэлэн нэлэш манын, педагогвлэ томан йббдэ анчэн кэшашлык ылыт, тбт ырвэзбвлән атьяштбт, авяштбт гач нбнблән тымэньаш нормальный условим бштбмблэ; пбрт кбргбт итббрэ, культурны ыламаш вэрц кббрэдэлэш тбнгялэш кэлэш,—каждый атья, авямок конкурсыш пырташ цацаш кэлэш.

Кымшэшбжбт тэвэ мам бштбмбблэ: цилэ обществэнностьок школ вэрц шытырланыжы дэ школан палшыжы. Цилэ колхозвлэ сэльсоветвлэ, сэльповлэ, солаштышы цилэ хозяйствэнный организацивлэ ырвэзбвлэм сэк йажон воспитывайымаш конкурсышкы пырышты, колхозвлэдон договорвлэм бштбмбблэ. Ато мәнмән Ахмыловски гань сэльсоветвлэ улы; ти сэльсовет, сэкрэтэргбт гач, школын тьэтрадьвлэм канцэляри пшэжблән шывшын нэлбн, школын пум шывштэн кэн, школышты ирэ вэрц кббрэдэлэш оксам йачан пуэн миэн.

Школы кбзбт культурны лишашлык ылэш, тбштбт итббрэ, йажо ли-

шашлык, дэ ырвэзбвлэм ти итббрэш тымдаш кэлэш. Школышты тэхэнь задачым шбндэш кэлэш: школышты пэлэдбшвлэ лишашлык ылыт, школ йббр пшэангбвлэм шбндэш кэлэш, школ лишнбт мадаш площадкым, пэлэдбш пичбм (двэтнькбм), йажо садвичбм бштэш кэлэш. Школыштыжы: рукомойнык, плотьэньцбт, йушашлык вбтлән ирэ бак моло лижбт. Тидббвлэжбт шуку школышток укэ ылыт вэт. Пүлэ школвлэштбтжок—лявэрэн, прапан (Ахмыловски, Ардэштбш, Йэнькэйэвски школвлэштбт). Тыхэнь культурный агыл школвлэжбм примэрэш нэлэш ак йары.

Ырвэзбвлән культурный канбмбшбм школыштат дэ школ тунат бштбмбш вэрц лачокымшы кббрэдэлмбшбм комсомол дон школы организуяэн ак кэртэп ма? Йк йук лыктэок кэрдбт дэ бштбшашлык ылыт. Лишбл промышльэнный прэдприйэтьишкбт, колхозвлэшкбт, алавлэшкбт, шбргбшкбт моло экскурсивлэм организуяш акли ма?

Канбжбм пыштон катайаш, тэлбм куку йэчбдон мадаш, шахматно-шашэчный турньирвлэм бштэш, ырвэзбт талантлән вэчэрвлэм бштэш, литьэратурный вэчэрвлэм дэ молымат бштэш акли ма? Тидббвлэм цилэок бштэш лиэш дэ школан парты дэ Сталин гань бшккэат пиш когон ти пшэавлэштбт палшат. Ырвэзбвлэм лачокымшы коммунистичэски воспитаныдон куштымаш вэрц школы пиш пыток пшэам кычышашлык дэ Лэньинбн—Сталинын йэла вэрц кббрэдэл кэртшбт Совет сандялькбн гэройвлэм тымдэн куштышашлык ылэш.

Н. Игнатъев

Туан сәндәлӣк

роман

(Пақылажы)

2.

Коротков Васи́ли империалистиче́ски ырысы тынғалмы антакрак — августынок — пләнйшкы́ попазән. Тидым пләнйшкы́ нәлмы вәрәмән австрийски арми русскийвләм кыды вәрәжы́ икманвар ца́ктәрән колтәнәт, Польшын тьэрриторим йәшнән. Сәдәйдонок русский пләннийвлә Австрин граньца́ йактә кым кәчбә нәры ашкәдбәйт.

Ырысы пиш когон лүдбш, пиш кәрәсбш. Русский пләннийвлә кбзбт кәмбә вәрбштб тидбә эчәт раскыдын кайәш, эчәт когон пәлдбрнә, сбнцәш кәрблтәш. Солавлә цшшти пыдыртымы, шәләтбмб ылыт. Кыды томавләжб йыләнбт, кыдыжым снарәд бштылтәрән, шәвбктән шуән. Томавлә вәрәш труавлә, йылән шуән шбцшб хоблы аравлә вәлә кодыныт. Кыштәкәнжб лач нылаа нәлмбләок бштылтәрән кәмбә. Тбвә, сола покшалныракок, кок йатажан томан күшбл йатажшыным миән тбкнбш снарәд лач ик шайыл стәнбәм вәлә шагалтән кодән. Цолт ошы кодшы стәнбәштбжб картыввлә, фотоснбмкбвлә кайыт...

Пушәнгбвләм иктбмәт цәлам ужаш акли: кыдыжы пәлә вәргбц кбрын кәнбт, кыдыжы — тбнгбцок, важгбцок, кыдыштын ик укшат кодтә, лач пушәнгәт ат машаны, тылыкын шалгышы мәнблә вәлә чучыт. Снарәдвлә, бомбывлә моло капайән, кырал пыргәт шбндбмб садвичбвлә, кавштавичбвлә, бахчавлә, нырвлә анчашат бжәл ылыт, шүмәш йыкыракан чучәш. Йамакыштыш постол иктә километр күкшбцәш тамахань кого армыж әдәм таганлым кәм-кавалжыдон вуйта цилә тидбвләм ташкән зорайән кән. Ванчаш йарал кбвәр иктәт укә, цилә пыдәштәрән-пыдәштәрән пыдыртымы, шәләтбмб ылыт. Токорак вәлә капайән мүдән шбн-

дбмб свәзә мыгиләвлә, кашар вуйан кырыквләлә кайын, шбрәнок сбнзәш тбкнәт. Пыдыргыш орудывлә, снарәд йәшбквлә, арававлә, походный кухнавлә, вбрәнгшб шиньәвлә, ботынкбвлә, мардәж бфылән кыргыжтымы газәт лаштыквлә корны лишнбжәт, корны брдбжтбжәт, — сбнзә ужмы кымдыкәшок — киәт. Охырәм кәшбә окопвләжб эчә? Аңбрәмшб ватлаок әргән шбндбмб проволочный заграждәнббвләжб эчә? Анчашат лүдбш. Колыш имнбвлә, кыштәкәнжб эчә тайән шоктыдымы колыш салтаквләәт сбнзәәш тбкнәт. Кынамжы ак кайәп гбньәт, үвшбм пышышты нәрбшкб сәдок сәпнә. Корны вәкшмб күвләштб, сирәмвләштб әдәмвлән амалыш вбрбштб кбрәнәлгб тамкавләлә кайыт. Вбр... Вбр... Вбр... Вбр йогым вәрвләштбжб йәлгбжшб кого арашыгәвлә ыгыршыла шалгат. Дә арашбнгәвлә вәлә varal Шимбн вәлә кайәш — курмыжвлә чоңәштблбт, әдәм бшкәок пуштмы әдәмвләм сүәнбштбшләок сусун качкыт, йукланат...

Пләннийвләнә кәмбә трактовый корны лишнб, тб лүдбш фонышток, махань-шон палаткывлә — коговлә, изивлә шбнцән кәәт. Шукывлә вблнбжок красный крәстән ош плаквлә выльгжалтыт. Нинбвлә докыла фронтбц автомобильвәәдонат, араванат шушыргыш әдәмвләм сәдок шывштат, нәлбн-нәлбн миәт. Походный кухнавлә шбкштәт. Ош ыргәмән итбрә бдбрәмәшвлә, начальнык йых дә проста войәнный әдәмвләәт палаткывләжб лишнб каштыт, сәрнблтбт; русский пләннийвләнәм ужынат, анчат, кидбштбдон равәт-равәт бшкә лоштышты тамам попат...

— Ти курмыжвләжб кышәц ләктбт? Кышәц ләктбт? — Коротков сагашыракок әдәм цүдәйән попа. — Ой, вәт...

Шим пйллә вэлә чучыт — чоҗеш-тйблйт...

— Ма, колыш әдәмвлә нинблән ак ситәп машанәт? — попышы әдәмгйц ик әдәм гач ылышы кәтә пләнний йадәш.

— Ти обжор кәквләлән мам вара ситәрәт? Тиштәкәнок тәвә маньарын ылыт! Мол вәрәжй вара әчә?

— О, кыдым ойхыра! Фронтвләштйжй чйды әдәм машанәт? Тйвәш әчәт маньарым колтат. Ләшәнгй пәхотым маньарым вәш линә. Вара грузовой автомобильвләш маньар ружгә кыдаләввй. Тйвә әчә... Ужыда? Каваләриствлә кыдалыт...

Лачокшымок, иктә пәл-километрәш вәрйштгй австрийски каваләри кайын колтыш.

— Ой, ой! Маньарын ылыт! — малын русскийвлә цүдәйәт.

— Иктә дывизиок погына вәкәт... — тәгү аһәт маньы.

— Большы агыл гынь, — вәсй по-па. Ыжат, аңдывләжй маньар толын колтәнйт гыньәт, пачвләжй әчәт ак кайәп...

Австрийски салтаквлән каждый кәшй партышток оркәстр мүгйрә. Тйды цәриәлмйкйжй мырым тәрвәтәт. Пләннийвлә турә шотат, нйны вйкй лач качкын колтымлаок кого шы-дйдон аңчат. Нинйым вырсымла тамам саслат, крозат...

Пләннийвләм уалаан, шуды сирән цәвәр рәкә тйрәш кәнәш вәзалтарәвй. Иктйштйнәт качкаш укә гыньәт, кәчйвәл шокшат, уала лошкы, рәкә тйрйшкй, котьолокыштым кычән-кычән валәвй. Коротковат, котьолокшым амытла мындыртән шйндймй шиньәлжй-гйц кәдәрйшәт, йәл паштәк вйдлән валыш. Кашталаш вәлә ылыш, тәвә йалдашвләштйн йуквлә шактат:

— Колыш әдәм вйдыштй кйә, — маныт.

— Тәвә тиштәт кйә, — вәс йуквлә әчә шактат.

— Ә кйәт гынь?! Ма, йүтә колымыла гыцә?! — маныт молывләәт, дә каштал-каштал йүт, флягйшкйшты оптат.

Васлиняәт йүтә бнәжй колы. Пәл котьолокым йүн колтышат, флягйжйм тәмбйшәт, сиркә күкшикәшкй ик котьолокым әчә намал кузыктыш, дә намал кузыктымжы гоным вильә

пыш нәрйшкйжй когон пырән кәә. Уала пандывлә вашт ййржй аңчал сәр-нә гынь, арам ужын колта. Тй арам тйды кыткы шүгә машана. Тусаралок аңчалмыкжы, тйштәкәнок кйшй винтовкым ужәш. Тй аражы колыш әдәм ылым лишкй митәжй пәләшәт акли, кәп вйлнйжй шукш вәлә шоләш. Лйшкй мимйкәт әчә лач лувләжй дон выргәмжйгйц вәлә тйды әдәм ылым цакалаш лиәш...

Тйды йалдашвләжй докы куза.

Циләнок качмаш гишән ойхырат. Маныт:

— Кынам вара пукшат?...

— Коләм вәлә, качмы шоәш...

— Шужыктәнок мәнмәм пуштнәштй тама доко...

— Тәгәчй сухари лаштыкәм качкыдалымаат, тагачат...

— Мйнь тәгәчәт әчә качтәлам...

— Хыть тавакым пуәм ылнәжй!..

Коләм вәлә шывшмы шоәш...

Тәгә өпкәлән попән шйнзйшй пләннийвлә докы ик пйсй йалдашышты толәшәт, пуры увәрймок агыл кәләсэн пуа:—Пү аратавләдәм кәдәрйдок... нйнылән пәшә ййләок акли... Австрийски гранйцдәм ванчымәшкй сыкырымат, тавакымат ик пйр-цйкймәт ак пуәп,—манәш.

Тйдын шайалан иктйнәт бнә-нймй ак шо.

— Алталәт!.. такәшйм попәт... — маныт.

— Мйләм манужда алталаш? Ада бнәнбй гынь, идә бнәнбй...

— Махань кәлтймәшкйц вара тйдым кольыц?—кужы кәпән, изи вуйан пләнний костанын йады.

— Старший конвоир бйшкә маньы... — увәрйм кандышы попа.

— Вот сытона! Качтәжй йашток коләнәш... Кйзйтәт кыдыжы чуч ашкә-дйт. Кынам әчә гранйцәшкйжй шо-на вара!..

— Ик кок кәчйштй,—маныт.

— Ой, ой! Колыда, шумпәлкәвлә?..

Цилән вырсаш тйнгәлбйт. Худа шайавләм вйлән-вйләннок суйән пуат. Сәндәлйк тиштй проок цәвәр. Тй-гйр гань рәкә, иктә кок километрәш вәрйштйш кого шйргй, аңбйр лапыштыш алык, нйжйлгй клоной цйрәән пйлгом моло пләннийвлән, сйнзә аңдылны ыдыт. Тйгә гыньәт иктйш-тйнәт сусу укә. Кәмйштйм вәс

пачаш чиэвэт, сумкыштым аль шиньё-
лбштём вуйышты лбвэлән пиштэнэт,
ойхырэн тумайэн кийт. Коротковы-
нат вуй цуц шанымашвлә, Икәнәшток
шуку йиш шанымашвлә шбшкблтбт,
ышым пыдыратат, кужын шүлбктят.
Тагышөц аһьят тавак шбкш пыш
нәрбшкбжб пиш тотлын пырэн кэа.
Вуйжым тидь полток лүлтәл колта.
Сагажы кишбвләят сэдбмок бштят.
Шукужы йал вбкб кбньбйлбт. Ик
эдэмбм әрән нәлбт, йбржб колцала
погынән шагалыт. Маньт:

— Кышты вара тавакшым монат?
— Ик цигәркәлыкым пуэмә... Укә?

Алталәт...

— Икәнә шывшылаш кадай...

— Мбләнәм...

— Мбләнәмәт...

— Мбләнәмжб?..

— Тбдблән ит пу... Кәлтбмәш!

Икәнә шывшылынок тбдб нбтәрә...

Бжат, качмылаок шывшөц! Ситә!

— Йәлән кодәмә..

— Мбләм... Мбләм...

— Кыш вара кужы кидэтбм цукәт?!

— Йавылвлә, тбрвөш аһәлтәләшәт
бш кодәп!..

Пакуыла ашкөдәш тәрвбнбмәшкб,
кбтбкбрәк кәпән, чичәлгб лицән,
шбрә пүән ик пләнний салтак, шо-
ран лбврән монгыржым ыдырал-ыды-
рал колтән, лач цөцәнбм ыдырымла-
ок, шбрән попатән колтыш:

— Лач ородывләок ылына бшкәлә!
Нүштбләш кәләш ылы... Монгыр пиш
пычышта. —манөш.

— Кү вара тблät нүштбләш шү-
дбдә?—йәвләжб тбдблән попат.

— А кыцә нүштбләт? Ти эртбш
бойышкы пырымына анцыц нүштбл-
мбнә годым, ирә тыгыр-йалашым
чишнә дә, лбвбврәнжбм цилә вбдб-
шкб кбшкбшнә.. Таманьар тбжәм
мыжырым йоктарышна... Кү вара ышан
эдәм тәнгә бштә? Мышашат, айарөш
кошталамашат, мбнәшок вөцәвөй мө-
пәкбшкб пиштбшәш ылы... Кбзбт
төвә монгырнаат пүжвбдәш ак цажгыж
ылы. Лач ородок ылына... Цуратат!

— Начальныквлә ородыланат...
нбнб кбшкәш шүдөвб,—йук шактыш.

— Ә, попәда ма!—тапката кәпән,
торөш пулшан, лачакарак лицән, Алә-
ксандров фамәлбән пләнний кбжгб
йуктон шоэн попа.—Кугижәжб ороды
гбнь, кыцә вара начальныквләжб

ышанвлә лит? Махань поп, тбхәнь
прихот, манмы шайам колтәлда ма?
Дә начальныквлә кугижәжбц ышан-
раквлә эчә ылыт. Тбнгә гбньәт, нб-
нбн ышышты казнам краваш вәлә,
труйышвләм эксбкбш пырташ вәлә
йара... Кугижәжб гбнь... Малан йара
маншаш вәл? Сасна кбтөм кбтәш
пумыкат, ти ородак-пәләк кбтән бнә-
жб мышты вәкәт...

Кугижәм тәнгәлә мыскылән попы-
мәшөшбжб кыды пләннийвләжб ко-
гон орланән колтөвб, кыдывләжб—
сусу ылыт, „лачokok тбхәнь ылөш“
манмыла йбрәт.

Орланышвләжб кугижә мыскылы-
шым пиш когон ырсат. Маньт:

— Йымын помазаньникбм тбнь ма-
лын тәнгә мыскыләт?! Йбрнбктбшб!..

— Присәгб пумәтбм мондәнәт ма?

— Ә-ә, тәнгә ма?! Вәс кугижәншбш
толынатат, бшкә кугижәэтшб—куги-
жәәт агыл ма?! Соикток вәт иктә
рәдб токәт сәрнән толат!..

Кугижәм мыскылышыжы, пбсб шим
сбнзәжбдон цилә вбкок анжән миә-
нәт, ик ладын ладнан попа

— Ә,кыдым попәдә! Токуна сәр-
нән миәм гбньәт, миәнә гбньәт, мә-
ләннә тәхәнь рун-нәрән кугижә ак
кәл! Мә тбдбм салкодон поктыл
колтәнә... Мә, труйыш халыквлә бш-
кәок кугижә линә... Государствыдон
вктәрәш тбнгәлбнә... Мә...— тишә-
кән шайзжы пбтән шотәок лоөш-
тәрәлт кәш. Тидбгбц мбндбрнәт
агыл ылышы Коротков Васи, шайә-
жым колышты-колыштат, пиш шужән
шбнцбн гбньәт, кугижә ваштарөш
тбнгәлә орландарән попымәшөш кәл-
сәнәт мыштыдымы когон орланән
колта. Аләксандровым пыракаң, та-
гыльгән шбцшб гимнастьоркыжбгбц
лач цбвбм вәрәш роалтымлаок тидб
хыватя дә:

— Вәрәшөток пуштам!—манын сб-
гбрәл колтышат, тбдбм мышкындән
колташ манын, кидшбм риснббктбм-
лә шалалтән колтыш.

— Пуштат?!—Коротковын кидшбм
торцынжы караңдаш цацәнәт, эдәм
шотәшәт тбдбм пиштбдбмлә вбкб-
жб анчәнәт, пәрвишбләок ладнан
Аләксандров попа.—А-ә? Пуштат?!

— Мань! Пуштам! Мбнь кугижә-
лән присәгбм пуәнәм... Тбдб вашта-
рөш кәшб эдәмвләм, родбнблән из-

мэным бштышывлэм, вэлыкыштат бнжы кодт, йамдаш кэлэш, пушташ кэлэш!—Тынгэ маньат, Васи Алэксандровым шьргы-лугыц кыцэ кэртмын хьрйктыш. Коктынат кэн вазыт, рок мычкы пэрдэлыт. Анчэн шалгыш-влэжы саслат, маньт:

— Алэксандров, махым ит пу!

— Коротков кычы! Конгыла лывэ-цын... Вот, вот!.. Тэнгэ...

— Аха, аха! Сөмь вькы куза!..

Йажон! Йажон!

Тамаат лиэш ылы, йара эчэ конвоирвлэ ниньым тывылэвы, когоньыштымат пичал лажавлэдон таманьар гэнэ пэрэн колтэвы. Коротковын тьрвы шэлын кэн, Алэксандровшын нэргыц ныгыды вьр йога.

— Паразит ылат!—Алэксандров тьдывлэн пачкатын кэлэсыш, да йал волкышкы йарлэн кэш.

— Тынь бшкэ каразит ылат!—Васли паштэжы кэлэсыш.

Икманьар минутышты, плэнныивлэ кэш тэрванэвы, шоссэ қорнышкы лэктэвы. Вырышкы кэшывлэ ваштарэшышты сэдок толыт...

Вэс иргодым, кэчывал эрталэмькырак, анцылныш рэдывлэштыш плэнныивлэ йукум тэрвэтыш:

— Граньца! Граньца!—маньт. Шужымашэш, йагылымашэш мочкыц кэшы плэнныивлэнок кит-йалышты лүлтэлыт. Кыцэ вара ак лүлтэлыт? Россин дон Австро-Вэнгрин граньца мэгывлэм ванчэн кэмькышты, ниньывлээн качкаш пуаш сьрбимь вэт. Бнде плэнныивлэ лошты качмашгыц пасна мол шайажат укэ.

— Иктэмам со пукшат сэй,—маньт

— Мьшкьр тэмжы доко,—кыдыжы попат.—Сыкыр дон вьтлэнок таум кэлэсымылэ...

— Аньят тишты йажон пукшат,— тотлым качкаш йаратышы вэкат, усидимь ик плэнный попа.—Мэ доньшнаэт машанэт? Аньят калацым, ик кьрвэнэ рэды кылбасам пуат...

— Мондэнэтыш. Качмы анцыцшы...—калац гишэн попышын шайа лошкы икты пырыш да, тьдыжы бшкэок цаклэн колтыш:

— Маньэ... Сэдэдым ик стопка рэды кычыктэн пуаш ыленэжы... А-а! йажо ливэжы ыленэжы.

— Тьрок ьлэж кэнэнэ...

— Охыр шайададон шьывьльвыдым идэ канды ыленэжы,—анцыц кэшы эдем шайыкыла сэрнэлаток по-па.—Ма, хыналаш кэнэ машанэдэ? Сыкыр лижы да эчэ тавак...

Тышакэн шукунок попалтэн колтэвы. Маньт:

— Маньэ... Маньэ...

— Кыцэ вара тавактэ?

— Йашток колымылаш...

— Тьдыжым пуат сэй... Колю.

Тонышыштым цилэ дэгыньок бжэ-лыш, сылыкын ашбндэрал колтэнэт, „бнде, Росси, цэвэр“ манмыла шайыкышты ойхын анчалынат, плэнныивлэ граньцам ванчэн кэвы. Вэс кугижыншын сэндалькыш йалжыдон ташкалмыжы годем, Коротков Васи шьмжы руйок чучын колтыш. Лач пьдыдымь пиш кого томашкы пьрэн шагалмылаок чучы, да ик тьдылэн вэла агыл, молывлэланэт шукуштыла-нок шьмэшышты тынгэла чучы. Цилэнок йьрвэш анчалтыт,—вуйыштым кьшкы лүлтэлыт, йал льывэжышты анчат, нэрэштыдонат ьшынэдыт, рок маклакавлэмэт нэлытэтыт, лапа пьндашэшышты тыржал ижы анчат. Йьр-ым-вэшок сьндэштэдон анчат-анчатат, пулыштым кыптырталыт, вуйыштым ольэн брэлыт, кидыштым цудэдымла шалаалтат, да икты-вэшышты вькы тамам йадмыла анчат.

Васли сагаок вургымла кэтыгыц иэши акшаклаал ашкэдшы кукушындырак ик плэнный, тьдын покажым кьньэр-вурдыжыдон шыралыт:

— Бнде мэ вэс кидышты, загрань-цышты ылына гыцэ?—маньт, тама бьнэныдымла йады.

Коротков пулыштым „аньят“ манмыла кыптырталыт.

— Тынгэ маньт тама... Тьвэ, кок граньца мэным эртен толна...—маньы тьды.

— Тьфу! Мьнэ ньгынама тэнгэ машаныдэлам... Прават! Цурат!

— Мажым?

— Граньца вэс монгырштыш сэндалькышым... Мьнэ тьштыш сэндалькыш совсэмок вэсы ылэш машанэнэм. Прават! Пьлгомь иктэ-махань шимэлыгырак валганэш пиштэнэм, айар-тыш кэчэм—когэш, кэквлэ тамахань вэсывлэ машанэнэм... Анжэт гьнэ... Цилэ мэным ганьокыш... Прават!.. Ороды ылынам тама доко... Мьлэндэц

— Эх, попөдә ма!—шайа тәрвәтй-шй тьанра йуканок попа.—„Курмыж курмыжым ак чынгй“ манмым колтәлда ма? Офицәрвләжй вәт мә ганьнавлә агыләп Мәжй күвлә ылына вара? Льәврә лошты, пйцкәмйш, нужда бльмәштй ильштйльшй хрәсәнвлә ылына; кит йал силаштым капиталиствләән выжалән, пәлә шу-жән бльшй ровочйвлә ылына. Ма, пайанвлә мәнмәм чотәнш пиштәт гыцә? Йбрынмлә анчал вйкбннә шйвәл шйндәт...

Нинйжй вәт, офицәрвләжй, мә ганьна агыләп, пайанвлә логйц ләкшйвлә ылыт. Атьәвләштй тамахань кого помәшйквлә, фабрикантвлә ылыт. Нинйш тотлы качкышш кушкыныт, нәчкйштй бйләнйт... Бйндә тонышна дон тиштәкәнйш властым анжал анжы. Властьшым кү вара вйктәрән шалга? Пайанвлә—помәшйквлә дә капиталиствлә. А пайан пайаным малын вара тйкәләш? Малын орландара? Сәдбйндонок вәт мәнмән ылшы начальнйквләнәм мә ганьна ак шужыктәп, ак морайәп. Нинйш, пләнйштй ылыт гйньәт, әдәмәш шотлат...

— Тидйжй лачокок... — таманьар йук маньәвй.

Коротков сагаок, шүмжйм кычалкычал охлән шалгышы Аләксәйәв Ондрият:

— Лачок! Лачок! Мәнмәм күтйм туридон пукшат... Мйнь кйзййт, әньәт, хальәрдон цәрләнәм... Нйнйжйм гйнь өрдйктәт вәлә,—шбйдәшкән попән пуш, дә шүмжйм кычәнәт, йасын кичкйжәл колтыш.

Пойәзд тәрвәнймбкй икманьар лимбкй, Васи, вагон стәнә тәрвән йәрнән шагалмаштыжок, нәрәлтән, нйжлин колтән, әньәт әчә икманьар амаләнәт. Тидйм Ондри йалдашыжы кйньйләт. Шүм йасын охлән-охлән попа:

— Шүмпәлкә... Шүмпәлкә...—сарвалымла манәш.

— Ма? Ма?—Коротков трүк йадәш.

— Эх, шүмпәлкә... Коләм виднй... Коләм... Ох! пйчкәдә вәлә,—каршта... Ой, ой, ой!

— Вәрйшкй шомәшкй кыцә гйньәт тырхәмә... Вәс иргодым вәрйштй лйнә, манйт...

„Коләм“ манынок, Аләксәйәв Коротковлан конвәртәш шйшкйн шйндймй пумага лаштыквләм пуә

— Тиштй,—манәш,—кок адресйм моат: йтьәм, әвәм докы... Ой! Коләмок... дә әчә... Грунвә докы...

— Варажы?

— Сирймәшбйм сирәт...

— Мйнь вәт пәләграмытнй ылам... Лыдыкалән вәлә мыштәм... Сирәнжй ам кәрт ганьок.

— Иктәжйлән сирйктәт...

— Лиәш...

— Иктйштйжй—әргйдә колыш манат... Вәсйштйжй—Аләксәйәв тырхән бйш кәрт, йукунок мәгйрәл колтыш. Вәсйштйжй—мйгйрән—мәгйрәннок тидй бйндә попа—Ондри лйман йаратым млойәцәт колыш ман... Ох!

— Йара...

— Әчә...әчә... Колымжы анцыц әчә шәләм... Кого, кого шәләм колтыш ман...

— Йара, йара... Әньәт әчә парәмәт...

Ньокок шйшкйн шйндймй вагонышты шалгән кәәш пиш когон йасы ылы. Коротков Васи йалжы шалгымашәш шымын шйнцбйн, тыржашат акли вәк, пач вәкйжй шамдымы лйн, йалжәт вуйта укә... Вагоныштыц әдәмвлә цәрнйдок охләвй, мәгйрәвй. Кыдыжы ййымә әшбйндәрәт, кыдыжы кәлтймәш бймдон вырсат. Пышкәдйшдон цәрләнйшй әдәмвлә вәрйштйштток „түгй ләкмәшәш“ шанды пыш когон шалга, шүләш когон нәлй.

Иргодым ирок, узловой станцишкй миән шомыкы анчат гйнь, пләннйвлә лошты колыш әдәмвлә пүлә лйнйт. Вагонвлә йбйдәок нйл-вйц әдәм рәдбй коләнйт. Васи кәмбй вагоныштат кым әдәмбйм колышвләм намал лыктәвй. Аләксәйәв йалдашыжы кыдызә, силажы вәлә пйтән шйнцбйн...

Ти узловой станциштй пләннйвләлән пәрәсадкым бйштәвй. Качкашыжы гйнь әчәәт бйш пукшәп.

— Вәрйшкй мймбкйдә пукшәнә,—конвоирвлә попат.

— Кыцә вара тйшкәвәк миән шомәшкй тырхәнә?—пләннйвлә нинйлән саслат.

— Мә нымат бйштән ана кәрт... Начальствын йәла...

— Коләнок пйтәнәш...

— Тагачы вадәш вәрйштй лйдә...

— Ой, ой! Вады йактә тырхәш... Тавакым бйньә пуәм!..

— Вәрйшкй мймбкй...

— Тавак шывшымыкы колашат ладнан линэжы...

Кэрэк кызэ кычэвэ, сарвалэвэ гыньят, плэннейвлалэн нымамат ёш пуэп. Лач Коротков вэлэ йалдашвлэжыгыц цэшэдрэк ылын: чичэлгырэк эдэм ылэшят, йужный эдэмбышкы мийят, „ма лиэш лижы“ манынок, качкышым плучайышы сэрбывлэ лошкы пырэн йарлалт кээат спичкэ короплагыц когорак сыкыр лаштыкым, мышкылтыш постол охыр лэмбим плучайа, дэ Алэксэйэв дон коктын качкын колтат. Изиш качмашэшок коктынат ёлыжмё гань лит.

Вады шошаш годым, плэннейвлэм, Дунай рэкэ тёрёштёш ала докы— Эствэргом докы— нэлбён мийт. Ала лишнёш кырык лапэш, ныма ылтымы охыр йэрэ вэрэшок нинём кандэрэш вазалтарат. Качкаш пукшалалыт.

Нинё толмы пойээдён составэшок кандымы плэнней офидэрвлэ эчэят нинё лошты укэ ылыт. Плэнней салтаквлэ нинём вырсат. Худа шайадон шудалыт. Маныт:

— Кэлтёмашвлэ!

— Нинёлэн цила вэрэок йажо!

— Тёнъжы хыть колы!..

Икманьар шёнцэвё дэ, Васи пёйвлэм, анчылты-анчылтат, кэлэсыш:

— Ти вадны кого йур вэкат толэш...

Шим пёйвлэ мүйёрлэнат доко,— маньё.

— Нёртэ машанэт? — Алэксэйэв попа.

— Тёнгэлэ кайэш...

— Лачокшымат вэкат... Ти лёпкэтэ мардэж пожалы пурьжымок ак канды. Пушанёвлэ ылгэцят! А мам вара!— палныла тамам ужын колтышат Алэксэйэв сусун сёгырэл колтыш— йавлэ тёвэ кырык тёнгэш тамахань йам постолвлэм капайат...

— Лачококыш!

Йарланыш кого кырыкшы ошма йарышан тывыртыш гань пышкыды шунап ылэшят, кырык тёнгэш пасэ ыражым капайаш нымат нэлё агыл. Коротков дон Алэксэйэв, йалдашвлэштё дон йктёрэш ганьок, кок эдэм полныйок пырыман ыражым капайэн шёндят. Ик цэшыштё анчэт гынь, тамахань кого вётэльёвлэн пёжашвлэ машаналтыт,— кырык тёнгэ мышкы ыражвлэм капайэн шёндёмё...

Кэчё шёцмёкё тёрёкёшток йыт лин колтыш. Пёц йыт. Ик кок километрэш вэрёштёш Эствэргом ала, эльэктричэствы сотывлэжыдон олмыт кайынат, токыжы аздара, ужэш...

Йангылэн шёцшё плэннейвлэ, йалахай агылвлэжы, шиньэлёштёдон пёрдэлт-пёрдэлт, капайым ыражвлэшкёштё йёмат дэ, шукыжок йэрэ вэрэшок кодыт...

Коротков дон Алэксэйэв ыражэшыштё икараш какльаргэн пырэн вазыт. Тёшакэнок нинём тотлы ом нэлбён колта.

3.

Васли шижён колта. Анча: ма кэлтёмаш вара? Тэнгэчё капайымы ыражышты агыл ылыжым тидё цаклэн колта. Кэчё пёлә вэрёшкё күзэн кэн. Цэвэрён кайшы сандэлыкём ласкон, шокшын анча. Йолгэ кайшы Дунай рэкэ тидёлэн Йылла чучын колта. Аньят Йылок ылэш? Плэнёштё ылыжым аньят худа омынэш вэлэ тидё ужын?

Пишок соты кэчё докыла Коротков лицэн кийят, тидён сёндэжё айарэш йёмэ, сёндэжёшжы кынаминэм алан-алан кайын колта. Кёнёвлэш манын моньоржым тэрвэтэлэшят— ой! Ма вара?— Тидём уштон вуйта шин шёндэжёт, моньоржы когон каршта, шёлэшжят тама йонгата агыл. Вуйжым йасын-йасынок лёлтэлэш цаца дэ, вуйжы ёшкёмжёнлэят ак чуч, тэгёнём вёсёным вуйта тидёлэн ушэн пуэнт. Пёлышыштё шугэ шакта.

Ма лин вара тидё? Кышкы кэйэн Алэксэйэвшё? Ма лишнёжы ик эдэмат ак кай?

Пёлыш тёнгёштёжок шоэн попымы йук шактэн колта:

— Ну, ёлэт гынь йара..— манэш.

Тёнэмок Коротков эдёмём ужын колта. Покан вазынат, кэчё докыла мэлён киэнат, шайылныжы ылышы эдёмём тидё ужтэ. Бёндэ, кичкёж-кичкёжок тупын олён вазат, шёнзёшё эдёмём ужы. Коротков когон шёклэнэн колта: тё эдёмжы Алэксандров ылын.

— „Корнышты шимэм тэрэш кёсыжым пёрёктэш толыныш!“— тидён вуйышкы шам йёвшлёок шыралтэш дэ, шёмжы вашток тёрёк оранэн

шбдэшкэн колтаат, тбдблән попа: — Ну, пушнэток гбнь, икәнәшток пушт!— Пўжбм кайыктэн костанын маньы, бшкэжб сбнзәжбм кымән шбндә, Алэксандров тидбм кынам пуштмым выча.

Тидбжб, пуштмы вәрәш, кбжгб йукшыдон пурынок ваштыл колта.

—Мам эчә ваштылат?!— сбнзәжбм пачәшәт, Васи тбдб вбкб туран анчән шбндә. Кбньбл кәаш цаца дә ак кәрт. Пурынок, нбма шбдбдәок анчышы әдәм лицәм ужәшәт, тидб когон намысланән колта. Тама лин, тама лиәлтбн, тидб нбмат ак пәлб.

Алэксандровшы тидбн и гань уштб кидшбм шокшы кидбшкбжб нәләшәт, ласкон попа:

—Мам вара, аккәлжбм попәт?

Тбньбм пушташ агыл, бббжтәш тәвә цацәм...—манәш.

—Кыцә бббштәш?—Васли цүдәйә.

—Кыцә... Тәгәок тәвәш...—Алэксандров попа дә, өрдбжкблә анчән, тәгүлән әньәт сбгбрә:—йблә, йблә! Тәнгәт блә... Блә! Блә!—манәш.

—Блә?! Лачок?—лишнбрәкок йук шакта.

—Маньә, маньә... Блә!

—О, тбнгә гбнь пиш йажош...

Сусу пардон мә цәцаш пирушкым бштәнә...—Алэксандров сбгбрбмбб әдәм попа дә лишбләм мишб йукшы Алэксәйәв йалдашыжын йукла тидблән чучы. Маньә, тбдбн вбцкбж йукшы. Тбвәш, бшкәжәт, сыкыр дон котьолокым намалынат, шүләштблшүләштбл талашән Васи докок толын шагальы, дә тидб вбкб сусун анчән:—Ай, Коротков! Ай-ай... Мә машанышна...—манәш дә шайажы лошкы Васи пыра:

—Ма машанышда?—тбрүк йадәш.

—Тырлай, кбньбләш ит цацы, мә бшкәок...

—Ма линәм вара?

Алэксандров дон Алэксәйәв Васлим кычатат, ольән кбньблән шбндәт. Молоттон шин шбндбм гань кәпшб тәрвәтблмәшәш каршта.

—Кәләсәмәдә, ма линәм?—Коротков сәдок пәлбнәжб.

—Пйтәри кач, йү... Силам нәл.—Алэксәйәв попа.—Вара...

—Вара ма лимбмәт шайышт пуәнә,—Ондрин шайажым Алэксандров кашартыш дә, котьолокшым нәльәт—

мбньәт бшкә пайокәм кандышаш... Ма, чай дон сыкырым вәлә пуат?—Алэксәйәвгбц йады.

—Эчә тавакым пуат,—Алэксәйәв кәләсбш.

—Лачо-ок?

—Маньә. Мбнь плучайышымат уш...

—Цәцаш мбньәт...

Икманьар минутышты кымытынат чайбм йун шбнзәт. Коктынат Васи нъэвольә пукшат, йүктәт:

—Кач, кач!

—Йү, йү!—маныт.

Тбдбжб качкаш, йүәш агыл, йбржб ма улы ылым пишок анчылташ цаца. Кәчб шөртнбб йалвләжбдон Дунайышты нүштбләш, лбпкәтә мардәжәш тәрвәнбшб изи коэвләдон мәдәш. Айарәш тбгбрләнбшб рәкәштбжб махань-шон изи прохотвлә, моторкывлә, проста пышвлә кыт мычкат, торәшәт мбнгәш-аньәш каштыт. Проходвләштб свистоквләм тавыкын-тавыкын пуат, тонышы Йылым әшбндәрбктәт. Рәкәжб шайылыны ыжар шбргб симсб шбкшлә мбндбрнб кайәш. Ти фоныштыжы солавлә, завод трувавлә, помәшбквлән усадьвалә моло сбндәш тбкнәт. Кок киломәтрәш вәрбштбжб, Дунай ти сир вәнок Әстәргом ала косирбн шбнцә. Цәвәр ыләш. Кырык вбләцок тбнгәлбнәт, лапшы йактәок олмыдшы томавлә шбнцән кәәт, олицәвлә валат. Ти итбрә ала ыжаргы сады покшакы пыртән шбндбмбләок чучын колта—көргбштбжәт дә йбржәт сады пушәнгбвлә, аләй пушәнгбвлә ыжаргын кайыт, ошы дә лудь томавләм нинб әлтәләт, йаратән нбйәлтблбт, тамам әчәт нинблән ласкон пбжгәт.

Вуйжым эчә изиш сәрәл анчалыб гбнь, палнырак ылшы пләнбштбш йалдашвләжбм Васи ужын колтыш. Качкыт, йүт, походный кухня доны, брәзентбдон кәрән шбндбмб шалаш доны сәрнблбштбт, иктб-еәсбштбм шбкәдблбт, шолыт. Кыдыжы, качкылдалынытат, йүлдәлбнбтәт, тавакым шывшын шбнцәт, кият. Таманьар әдәм Дунай тбрбштб тамам бштбл шбнцәт. Тәгү әньәт эчә нүштбләш, коэвләм тәрвәтбл, тәрвәтбл пыт-тунә иш. Тусаралтән анча-анчаат, айарәш шәрән пиштбмб шиньәвләм моло Васи шукым ужәш. „Коштатыш...

Эртѣш вадны кого йур ылын вѣкѣт... Ыжат, лаксаквлѣ цѣц вѣт“, манын бѣшкѣ дурѣшѣжѣ тидѣ шаналта дѣ ѣшѣндѣрѣн колта: „Тѣнѣчѣ вадѣш кырык тѣн воктѣн пасѣ мѣнѣм гань ыражвлѣм капайымы ылыш... Шукыжок йѣмѣнѣт ылыш. Кыцѣ вара цилѣнок тѣнѣ когон нѣрѣн кѣрдѣнѣт?— манын эчѣ шаналта. Вуйжым пулшыжы гачок тѣрѣнѣ сѣрѣл анча гѣнѣ, капайымышты ыражвлѣ шоѣн-шоѣн вѣлѣ кайыт. Молжы урыктымы, пыдыртымы ылыт. Ыражвлѣ ылмы кыды-тидѣ вѣрѣлѣжѣ конвоирвлѣ дѣ таманѣар плѣннѣйвлѣ шалгат, тамам ѣнѣѣт бѣштѣлѣт. Ымѣлѣн кырык тѣн дорѣын айаран вѣрѣштѣ кѣзѣт ылымыланжат Коротков когон цѣдѣѣѣ. Кружка чѣйжѣм — вишкѣдѣ кофѣм — сыкыр йарѣлѣ нѣвольѣок йѣн колтышат, цѣтѣн бѣш кѣрт, йалдашвлѣжѣгѣц эчѣѣт йады:

— Ма лин вара? Ӗрѣм вѣлѣ! Кыцѣ амалымына вѣрнѣгѣцѣшѣ мѣнѣ тишкѣ толынам? Мѣнѣ нѣмат ам шѣнѣцѣш. Шинѣлѣмжѣ моло ма вара нальѣн, льѣвѣргѣн шѣнѣнѣн? Вѣр тамгавлѣжѣ эчѣ кышѣц лѣктѣнѣт? Нѣмат ам пѣлѣ... Ӗрѣм вѣлѣ! — Коротков попа дѣ, бѣшкѣжѣ Алѣксѣѣв вѣкѣ когонжок анча, Алѣксѣндров вѣкѣжѣ, тѣдѣндѣн корнышты шиѣдѣлмѣжѣм намысланѣнѣт, тама, шоѣн-шоѣн вѣлѣ важылмыла анчалѣш. Йалдашвлѣжѣ тѣдѣлѣн:

— Эчѣ йѣмѣ! — маныт.

— Лаштыкѣтшѣм малын кодѣт вара? — маныт.

Васли большы ак кач, ак йѣѣт, кок йалдашыжы тѣдѣлѣн ма лимѣ гишѣн вѣшталтышла шайышт пузѣвѣ. Мам вара, эртѣш йыдым, ир вѣкѣлѣ литѣмѣш кого йур ылын. Амалѣн кимѣштѣ дѣныш кырыккѣц кого ѣнѣрвлѣ шугѣ йогаш тѣнѣлѣнѣт. Нинѣвлѣѣт плѣннѣйвлѣ капайымы ыражвлѣм мышкыныт, ошма йарышѣн рокшымы тывырандѣнѣт, нальѣндѣнѣт, урыктѣн-урыктѣн валтѣнѣт. Корнышты вѣц кѣчѣ нѣр парвалымѣшѣш мочкѣц кѣшѣ, йангылѣн шѣцѣшѣ, пѣц омдон амалышы кыды-тидѣ плѣннѣйвлѣм живѣнѣѣкок рок лошкы нинѣ тайѣнѣт. Рок лоѣш таманѣар эдѣм викок йамыныт, колѣнѣт, нинѣм кѣчѣлѣт моаш акли. Пѣлѣ эдѣмѣм живѣнѣѣкок капайѣн лыкмы, ытарымы.

Цилѣ рок ыражвлѣок икѣнѣштѣ урын-урын кѣнѣт ылгѣцѣ, кѣтѣ тѣргѣц лаштыкын тодыт-тодыт, изин-ольѣн уртѣлыт ылгѣцѣ, эчѣѣт шукы эдѣм йамѣш ылы. Дѣ тидѣт эчѣ йамашкѣц эдѣмвлѣм пѣлѣ ытарыш: шукы ыражвлѣжок ир вѣкѣлѣ, жѣрѣ валгалташ тѣнѣлмѣкѣ, плѣннѣйвлѣ шижѣш тѣнѣлмѣ годым вѣлѣ сѣмѣрлѣш тѣнѣлѣнѣт. Ир шижѣш эдѣмвлѣ, ак йары ылмы ужын, цѣклѣн колтѣнѣтѣт, амалышы йалдашвлѣштѣм кѣнѣлѣтѣш тѣнѣлѣнѣт, йѣмвлѣгѣц нинѣм шывшын-шывшын лыктыныт. Плѣннѣйвлѣм ытарымѣш пѣшѣштѣ Алѣксѣндров когон палшѣн, эдѣмвлѣм вѣрѣн-вѣрѣлѣшкѣ шѣгалтымыжыдон тидѣ шукы эдѣмѣм ытарѣн, дѣ тѣдок конвоирвлѣгѣц врачѣбнѣй помошым алагѣц кандаш тѣргѣн.

— Мѣнѣжѣ кыцѣ вара? — йалдашвлѣжѣн попымыштым колышты-колыштат, Коротков нинѣм йады.

— Тѣнѣнѣмѣт тѣнѣѣок тѣвѣш урын мѣдѣн шѣндѣн ылы... — Алѣксѣѣв попа.

— Когонѣнамат агыл ма? Мѣнѣнѣм вѣлѣ мѣдѣн? — Васи когон дѣ когон цѣдѣѣѣ.

— Мѣлѣнѣм блѣшок пуйырымы там... — Алѣксѣѣв попа. — Кѣтѣмѣ турим качмѣшѣѣт шѣм колы дѣ, тиштѣт, тѣвѣш, живѣйок кодым... Тамажы ѣнѣѣт мѣнѣнѣм шижтѣрѣшѣт, иктѣ лу вочыкаш вѣрѣшкѣ, кого лаксак докы, тѣгѣ лѣктѣш кѣшѣм.

— Кынамырак тидѣ?

— Ир жѣрѣн...

— Йур цѣрнѣмѣкѣ?

— Кынам цѣрнѣмѣжѣм ам пѣлѣ.

Мѣнѣ кѣнѣлѣмѣм годым эртѣш йур пѣлѣжѣ мѣндѣрнѣ хѣдѣртѣ ылы доко...

— Иктѣ цѣшѣт бѣш йур вѣкѣт. Тропичѣски йур гань кого йур шукы ак йур вѣт... Вѣдѣрѣгѣц кѣшкѣл шѣндѣмлѣ лож-ж-ж йурѣшѣт, цѣрнѣ... — Чѣйжѣм йѣн пѣтѣрѣшѣт, Алѣксѣндров попа дѣ, — ну, бѣндѣ тавакымат шывшылаш лиѣш! — сусун маньы.

— Тѣгѣ лѣктѣн толымат, анчѣм: амалымына ыраж укѣ, — тавакым кымытынат пижѣктѣвѣт, Алѣксѣѣв попа. — Ма вара? Ӗрѣт вѣлѣш! Тѣшкѣ, тишкѣ...

— Томаѣдѣм мон ат кѣрт? — Алѣксѣндров шутѣала попа.

— Маньэ... Совсем аптрал... Иктә кым гәнә вәт мьнгәш-аньәш каштынам... Прават! Ньмадонат мон ам кәрт. Кок ыражыш пырышым, охырвлә ылыт... Колам: палнырак йуквлә шактат— мәгьрәт, саслат, охлат... Вара тәвә анжәм: йалдашвләңә толыт. „Кьиньбьлдә! ләктә ыражвләгьйц!“— ыражвлә дурә шон-шон саслат, амалышвләм кьиньбьлтәт. Вкурат тьвәш Аләксандровым ужын колтышым. Шытырланымашәм гишән тидьбьлән шайышт пушым. Вара коктын тьнвьбьм йажонок кьичәл кәшнә. Мона вәт: рок логьйц картзуы нәрәт пьйырт кайәш ылыы...

— Картузы нәрәм?—тавакым шыкланән шывшын колышты-колыштат, Коротков Васи йады.

— Маньэ... Капайән лыкнаат, ат шүлбь ылыы... Колышы гань ылат ылыы... Шәрәт шимьмьят цуц-цуц вәлә пәләш лиәш ылыы...

— Лачокок? Госпыды!..

— Лачокошы... Аләксандров йалдашна агыл ылгәцбь, йашток коләт ылыы... Йара эчә, тидьбь палыш. Тишкьбь тьнвьбьм нбьлбьтьн намал кандышнаат, тьбьләнәт искусствәннөй дыханьым тидьбь бьштьш...

— Э-э, йәләәт худа ылынш,—маньат, Васи Аләксандров докыла мәлбьнок сәрнәл шьнзбь.

Коротковын шүмәшбьжбь пишок йажо агыл. Тьдбьм тилошты орландарьмыжы гишән тьдбь анцьлыны тидьбьлән кого намыс. Намысат вәт, тидьбь кьивьйт йактә тьдбь вькьбь туралалтән анчалашат вәк шәкләнә. Аләксәйәв докыла вәлә тидьбь когонжок анчән. Тәнгә намысланымыжы лошток тәвә ытарымыжы гишән таум эчә Аләксандровлан бьштәш кәләш, дә, таужым тамам маньн аньәт бьштбьмбьлә, Васи акат пәлбь.

— Ну, мьнвьбьм ытарымәтлән пиш кого тау!—тидбь маньы.

— Эчә тау! Амаат попы...—Аләксандров маньы.

— Прават, бьньә, утлаок кого тау...

— Бьшкә лошты махань тау вара? Бьштбьшәшлык пәшәәм вәлә вәт мьнвь бьштәнәм...

— Кыцә вара таутә?—Васи эчә манәшәт, Аләксандровлан таум бьштәш маньн, кайынок цьбьтбьрәлтшбь кидшбьм тьдбьлән вьктә, дә бьшкьбьм-

жбьм бьпкәлбьмбьлә попалтән колтыш: — Мьнвьжбь гьнвь тьбьләнәт орлыкым вәлә бьштәнәм, тишкьбь толмына годым тьнвь вькәт кидәм лүлтәлбьм... Эх, йымы гань лиок, простьок!..

— Акәлжбьм мам вара попәт?

— Прават, простьок... Тыргьж әдәм ыламаат, тьбьнәм тырхән шьм кәрт вәт... Ах, простьән кәрдәт ылгәцбь!..

— Простьәм, простьәм... Йә, мәгьрәшбьжок ак кәл... Колымашгьйц бьлбьж кьиньбьлмькьбь, сьнзәвьдбьм, Коротков йалдаш, ит йоктары! Әрәкәм иктә цәрпәтбьм нәлшәш... Кушталтән колтышаш, мырым мырышаш...— Васи сьнзәжбь вьдбьжгән кәмбьм цаклышат, Аләксандров шутьала попалтән колтыш.

— Кушташ йал ак сәрнбьрәк... Әрәкәжбь изиш кәлнәжәт вәкәт ылнәжбь... Коротков сусуәм кәш.

— Кәлнәжбь, кәлнәжбь!— Аләксәйәвәт йбьрә.— Кыцә вара йүмьбьлә агыл? Кым зәмльәк вәт ылына... Пәләт, Коротков шүмпәкә, Аләксандроват вәт Казански гувәрнәнок ыләш.

— О, тьнгә гьнвь пишок йажош... Кыштакәнбьшбьрәк вара?

— Хазаныштышы.

— Иктә махань купәц әргьбь сәй?

Коротков шутьам бьштбьмбьлә агыл, сәрйознок йады гьнвьәт, кок вәлнбьжбь шьнзбьшбь йалдашвләжбь тьнгә мәнмашәшбьжбь вәштыл колтат.

— Пиш шутьа мастар ылатыш... Хо-хо-хо! Ондыри, лачок вәт?—Аләксандров манәш.

— Лачок, Сөмы, лачок... Кәрдәш... Хи-хи-хи!

— Бьшкәжбь, Васи, эксплоататыр йыхок ат ыл вара? Хо-хо-хо!

— Махань плататыр йых?—Коротков Сөмым ак ыгылы.

— Ну, кьцә маншаш? Ну, кого пайанвлә... Шукы әдәмвләм тәрлән ровотайыктышвлә...

— О, о! Тьхәнвь пайан ылына ылгәцбь, попымла вара! Чотә йажо ливьжбь.

— Йажо?— Аләксандров цүдәйә.

— Пайан лиәш малын худа вара? Әдәм маньар пайан, тьдбь тьнәр йажо әдәм ыләш...

— Маньә, тьнәр тьдбь чотәш пиштәлтәш...— Аләксәйәват шайа лошкы пырыш.

— Тәжбь, Васи, нәзәр ылыда ма?

— Мä?! — Васи тамалын äньät шбдäшкэн колтыш. — Мä курымна кбтöзбй ылынна... Курымна кбчэн каштынна!.. Пälät? — шбдбй пардон цаклыдэок тидбй кэлэсэн пуш, дä вуйжым намысланымыла кымык бштбйш.

— Кбтöзбй ылымжы худа ма?

— Тбдбйжбй послөднбйбй эдэмбйш?!

— Послөднбйбй?!

— Маньэ — ма бнбэ? Тбхэнбй йбйрнбйктбйш эдэмжбйм солаштыжат ат мо... Мä блэннäät, ужынна. Нэзэр мары скотышкы — лäкшбй доко, укэдон иктбй ылэш... Тбдбйм иктät ак колыштэп. Мыскылат вэлэ... Ондыри, тбнгэ вэт?

— Тидбйжбй лачокок тбнгэ, — Алэксэйэв маньы.

— Эх, ородывлээм... Бшкэ йажо ылымдамат ада пälбйш... Блбйдä доко, шукэшät агыл, бшкэок ужыда: ровочыбйвлäгбйц, кбтöзбйвлäгбйц, нэзэрвлäгбйц губэрнаторвлä гань, министрвлä гань, кугижä гань кого начальныквлä лиаш тбнгälйт...

— Ой-ой! — Ондыри цудäйя — тбй начальныквлäжбй, министр маньывлäэтшбй моло тбнäm кышкы вара кэät?

— Кышкы шанат, тбшкбй.

— Кыцэ тэхэнбй шайажым попашыжы ат лүт? — Васи шбдäшкбймбйлä йады.

— Лачокым попаш малын вара лүтмбйлä? Вэт тидбй цилä лачок ылэш... Тидбй цилä лишашлык... — Алэксандров маньы.

— Шайаэтлän мбнбй ам бнбәнбй. Йамакым равэдät... Кыцэ вара кугижädэ?

— Мä бшкэок государствыдон вктäрäш тбнгälбнä...

— Тбнгэ гбнбй, йымат, äньät, ак кэл?!

— Васи когон дä когон тыргыжлана.

— Махань йымы? Йымыжат укэш! Тэгэ манмашэш Васи орланэн колтыш. Тбйрвбйжät воксэ кäkäргэн кэш вäk. Алэксэйэват кого сбнзäвлäжбйм цудäйэн кәрэн шбндбйш.

— Йымы укэ манат? Малын бнбэ ыдылыт? — Ондыри йады.

— Такэшбйм ыдылыт, — Алэксандров попа.

— Цәркбйвлäжбйм бнбэ малын стро-йат?

— Халыквлäm алталаш куштылгы лижбй маньы...

— Алталашыжы ма нужда вара?

— Ма нужда, манат? Попвлä укэ ылыт ылгэцбй, цәркбйвлä агылэп ылгэцбй, мä тишкэвэ йактэ ородышкы ана кэ ылы. Попвлä вэт мәнмäm благословайэн колтэвбй, „вэрä вэрц, кугижä вэрц, туан сändäлбйк вэрц вырсышкы кэдä“ маньэвбй, бшкэнä ганьок труйыш халыквлäm пушташ колтэвбй...

— Тырлок, Алэксандров! Колыштмат ак шо! — Колышты-колыштат, Коротков орланьымыла маньы, дä Сöмы вбйкбй туран анчал шбндбйш.

— Тбнбй, Васи, йыргыж гань ылатыш, — тбдбйжбй ладнанок маньы.

— Йыргыж ылам, — агыл гбнбäт, ситä, ороды шамаквлäm колышташ!.. Мбнбй эдэм линэм... Настойащый эдэм! Йäl вбйкбй лäктäш намыс бнчбй ли... Йäl поратка эдэмэшок мбнбйм шотлышты. Кбтöзбй Васи, Катыржнбйк эргбй мбнбйм бнчбй манэп...

— Äль äтбятшбй катыржнбйк? — Сöмы тбйрүк йады. — Ма нымат ат попы? Намысланэт? Напрасны... Мбнбйн äтбямät катыржнбйк. Тагышты Сибирбйштбй кбзбйт парвалэн блä вäl... Катыржнбйк ылэш маньы мбнбй нымат ам шкälәнбй, нымат ам намысланы доко... Äнбэш: каторжнбйк лбймбйм намалмыжыдон мбнбй бшкбймэмбйм когоэш ужам вäk...

— Катыргышкыжы малын попазэн? — Ондыри йады.

— Иктäжбйм пуштын сäй. Мол гишänжбй малын бнбэ? — Васи маньы.

— Пуштмы гишän агыл. Рэволюци вэрц шалгым гишän... Рэволюционьэр ылын...

— Соавлä мычкы моло тбвэш эчэ каштэвбй. Нинбйм попэт? — Алэксэйэв йады.

— Маньэ... Волчий билэттон...

— Мä донынаат ыльэвбй, — Васи попа — когорны мычкы килт каштэвбй... Тбнäm äтбям эчэ... — маньы дä шайажым попэн бш шокты.

— Äтбятшбй ма? — Сöмы йады.

— Ä... так вэлэ мбнбй...

— Äтбятшбй кыцэ Сибир йактэжбй шон? — Алэксэйэв йады.

— Тбшкбй шоаш шуку ак кэл вэт. Заводышты ровотайымыжы годым, 1905 ин, äтбям рэволюци пашäm пыт видэн. Стачкывлäm бштбймäштбй, ка-

заквлә ваштарәш моло шалгымашты тидь вуйлалтән шалгән. Подпольный литьэратурым шәләтән. Тонына, сәдһрә аңа ливәлнһи моло рәволюционный кнһигәвлә, листовкывлә пачкын-пачкын сәдок киәт ылыы... Мһинь тһи кнһигәвләм шукуым лыдынам. Каждһй кнһигәжок, лыдын ләктәтәт, слөпөй сһинзә ыражым пачын колтымылаок чучәш.. Кынамжы йыт вашт моло лыдам ылыы. Йужнамжы качкашат мондәт вәк...

— Ньәужты тһихәнһ кнһигәок улы?

— Васи цудәйә.

— Улы вәлә вара...

— Аһнәт... Бһинәнәш йасырак доко...

— Улы, улы... — Ондыриәт манһы.

— Кыды кнһигәжһи йаратымы бһнән тәң ганһ ыләш. Тһиләт бһнән корным ажәт пуа... Бһлимәшһин худа йажожым шәргәл, пачын анчыкта... Тһшманәтһим ужыкта...

— Йамак кнһигәвләжһи эчә!..

— Манһә... Икәнәк әтһәмһим кычәнһит манһын, тәңвләжһи мәләннә попәт. Тамаханһ провөкәтыр кычыктән пуән... Авәм, лүдһин колтәнәт, давай рәволюционный кнһигәвләм, листовкывләм йылаташ манһын сәдһрә аңа ливәцһин лыкташ дә, камакашкы кышкән йылатән поспәйбәмәшкәт, жандармвлә бирәэн пырат. Цишти намал кәвһи. Атһәмһим Сибирйшкһи нәңәмһи годым вәлә ужыдалла... Кәмбжкһи годым, тагыцә аһнәт, нһима мәгһирдәок тырхыш. Мһинь донәм прошайымжы годым: „Мһинь ганһәмок ли“ — манһын кодыш...

— Рәволюционһәр? — Аләксәйәв йәдәш.

— Манһә. Пәшәжһим мһиләнәм бһштәш шүдән кодыш...

— Рәволюционһәр манһы шамак пһлбһшбһшкәм шуку рәдһи пырһикалән гһинвәт, рәволюционһәржһи ма ыләш мһинь ам пәлһи, — Коротков манһы дә Аләксандров вйкһи йадмыла анчал шһиндһш.

— Тидһимәт ат пәлһи? — бһшкһимжһим пәлбһшбһлә кайзыктән Аләксәйәв попа. — Нинһи пайанвлә ваштарәш кәәт... Помәшбквләм, фабрикантвләм дә начальнһквләм пуштыт... Цилә пайанвләм пуштын пһтәрәтәт, вара нинһигһи кодыш пурлыкшым, пайдажым мәләннә шәләтәт... Тһнәм вара ци-

лән пайан линә... Тәңә вәт, Сөмы?

Аләксәйәвын попымжы потһикәлә чучәт, Аләксандров ваштылок колтынәжһи ылат, пәлбдһимһи йалдашыжым намысландараш бһнжһи ли манһын, йбһрәлтәлбһи вәлә, дә:

— Ку тәңә попа? — манһы.

— Солаштынаок эчә колынам ылыы. Тидһжһи гһинь пиш йажә... Иктә рәдһи мһинвәт рәволюционһәр лиәм... Мол статһан кынам пайән шоктәт... Атһәм кбһрәдәләш-кбһрәдәләш, киндһим качкаш вәлә ситәра... Выжалаш гһинь когонат ак кот. Васи, тһнә вәт?

— Аһнәт... Сөмы шукурак пәлә... — тидһжһи манһы.

— Пәлбнәдәок гһинь, шайышт пуашат лиәш, — Аләксандров попа. — Аһнәт, Дунай тһрйшкһи кәнә? Йәл тһвә шукужок тһштһи ылыт: выргәмбһштһим мышкыт, бһшкәәт тһвәш нүш-тһлбһт... А-ә? Тһнһ, Васи, бһшкһимәт-шһим кычә чувствуйәт? Карштышәт моло укә?

— Карштышыжы укә тама... Ләшәңгһи шүләш йасырак ылат, кызбһт-шһи тәвәш лиәш, нһичово. Вуй вәлә тәвә карштымла чучәш...

— Вһрәт йөгәнәт, қаршта... Ләшәңгһи нәрәткһиц вһр йогыш вәт... Тһнә гһинь, вады вәкһи нүштһлбһнә...

Мәнмән кым зәмлякнә, айарышты то шһинзән, то киән кәнәт. Йонгатарак мардәж ләктһи. Луды мамык ганһ пһл лаштыквләм намал толы дә, нһнбһвләдон клавой пһлгомым пышкыдын бһштәш, итһрәйә... Плән-нһйвлә вазалмы вәс кәтәштһи, Эстһергом ала дорцынла толшы әдәмвлә кайыт. Русский салтаквлә маханһ ылым анчал толыныт тама доко.

Аләксандров Сөмы рәволюционһәрвлә гишән, партһывлә гишән мам пәлбһмжһим, мам мыштымыжым кок йалдашанжы шайышт пуш. Пәлбһмәшжһи когоок агыл, тидһим төрок кәләсәш кәләш. Кынамракшы самыныракәт попатән колта. Дә цилә попымашыжымок нәлшәш гһинь, ыңылдарән пуән кәрдһи, корным ажәт пуән мыштыш. Аләксәйәвәт, Коротковат пһтәри пыт колыштәвһи. Шайә пач вәкһиләжһи Ондыри пакыла анчал тһнәлбһи дә, варажы Аләксандров докыла, шайажым йарыктыдымыла, тупын ижһи сәрнәл шһинзә.

Васлижы ваштокок пыт колышты да, биндэ тидын вуйыштыжы кок шам лин шынзы, кок корны пачылат кэш. Кыды корныжыдон вара биндэ кэмблэ? Тишкэвэ йактэ бйлэш шанымаш корныжы тидын иктэ да проста ылын: салтаккыц току сэрнэн толынат, иктэ пайанрак бидырым ватбылыкэш нэлбнэт, чыката томам шындэш, улэш шоаш тынгалэш, йал поратка эдем лиэш. Шывшылаш ышкал лижы. Кыцкэн лэктэш ик поратка имны лижы. Мөскälä ровотайэн-ровотайэн киндым качкаш ситараш лижы. Ти шанымашгыц пакылажы Васи шаныдэ да шанэнжэт кэртэ, мыштыдэ... Кызбйтшы тэвэ, Алэксандроным колышты-колыштат эчэ вэс шанымаш тидын вуйышкы кэрблтэ, вуй вимжым прола, важвлэжы колтышашлык ыражвлэм капайа...

Алэксандровын попымыжым колышты, колыштат, тиокат äтъяжы гишан Васи тидылан шайышт пуа ылы да токышты кок плэнны толын шагалэвэт:

— Мам вара тишты шынцэдэ? — маныт, да бшкэжы калацым качкыт, кылбасам тотлын пырыл-пырыл колтат. Йалаш кышявлэштат аваргэн шынцынбт, тамам оптэн шынцэнбт.

Кым казански зэмлякнэ бшкэ ужмыштылан бшкэ пйтэри бш бн्यानэп. Икманьар выртышты ижы йадышташ, попаш тынгалэвэ. Маныт:

— Ой, ой, кышты вара монда?

— Мäэт ороды йамаквлэм колышт шынцок!.. Йälжы калацым качкын шынцят...

— Мбнь йасыланымэм вэрц шбдä кэ вэт...

— Кэдä доко, тäät мода... — калац качшывлэжы попат.

— Пуат ма? — кынбйл кэшät, Алэксэйэв йадэш.

— Иктäмаэт улы гын, пуат...

— Нälбндä ма? Оксала?

— Подышла... Шиньэлбн кок полдышэш мбшкбр тэмаш ситäлыкым оптэн пуат...

— Äлдок кэнä. Айда, Сöмы... Васижы... кодат гынбйт йара... Выргэмнäm моло оролок... Тблätät кандэнä...

— Кэдä, кэдä... — калац качшывлä попат. — Ато иргодым ана йäрсбй лиэш. Бараквлэм моло бйлэшнä стройыкташ тынгалбйт... Кырык вбкбй кузэнä маныт доко, конвоирвлä попат.

— „Вот кэлтбмаш, — кэшбй йалдашвлэжы паштэк анжэнät пурын шанөннок вырсалтэн, Васи шана — цилä ышэм пыдыратэн шбндбш. Ä попымыжы толкэш толмыла чучэш. Манш: „Власть — труйышвлän кидбштб“... Тидб худа агыл. „Ку ровотайа, тбдб качкэш, ку ак ровотайб, значыт, ка-разит, тбдб ак кач“ манмыжат йажо... Шанэн миэтät, лачокок вэт: помэшбквлä, фабрик хозавлä ныма пашämät ак бштэп, мындырланэн вэлä блät... Ровочбйвлэжы, мбнь постолэм хрäsänьвлэжы, курымышты ровотайат, курымышты нымаштат укэ... Маньэ, Алэксандровын попымыжы пиш йажоэш толэш дä... О, тэхэнвлä попэн мыштат вэт! Нинблän бнбнбй вэлä... Йашток чиктälтät... Бшкэ шанэн, пälэн нälтэ, ик урашымат йälлän бнбнänш ак йары... Маньэ, тбнгэ... Äтäm гишан йори кэлэсаш кэлэш ылы... Мам манэш ылы вäl?..“

Бшкэ вуйажы шанэн-шанэн, шанымашыжым кынамжы вбкок попаттэн колтэн, Васи вäргбц ольэн кбнбблы. Йалдашвлэжын дä бшкбмжбн шäрэн пиштбмбй шиньэлвлä йбр дä вэщэвой мэшäквлä йбр ольэн ашкэдэш, каштэш. Сбнцä анцылныжы гын, Сöмын попымвлэжы кбрätок кайын мимблä тидылан чучыт, йажо бблбмашкб тидым аздарат...

(Пакыла лиэш)

Пэршут

Кодаш акли тэнзок

Изи-Шындыр с-совет, Этыук сола „Пэлэдыш“ колхоз шошым удымашпиш пиш худан йамдылалтын.

Патькыш патька тьопкэнок,
Аңыр йога тьоргэнэ.
Шошым толэш пьисынок,
Тэлжы цакна кэчынок.

Цанга толын имэшток,
Карак толын икэчок,
Тыри тырга ныр вьлнок.
Ай вычэдэ кукумок?

Вырлык кия тьштэкок;
Ирэ агыл, сүкэнок;
Тьштэ шуку шьпкэнок.
Ай итрайя кьлэток?

Бригадыржы—ныргыльок,¹
Нэрэн каштэш мыльынок.
Прэдсэдэтьл—кывшыльок,²
Мокмыр кыча шьрэнок.

Пашам ьштэт „пьисынок“
Паша кэа шьнгьынок.
Плугы—йасы, акшакок,
Ырданг кия тьштэкок.

Ширэ—папи, пүтэмок,
Пыдыргышы, йасанок.
Жэпшы эртэ тэнзок,
„Итай, тырлай“, манынок.

Коньух пукша йорэок,
„Таза“ лижы, манынок;
Имны кошка йорэок,
Ордыжлужы—кармоньок
„Тангаштарэт“ пишокок:
Варым нэлэйт пачкыцок.
Ниньым эртэ шайтанок,
Шуэн кода паланок.

Вэс колхозвлэ, лачокок,
Варым нэлэйт анзыцок,
Тангаштарэт пытокок,
Пыт йамдылэт кэчынок.
Вэс колхозвлэ анзыцок
Йамдылалэйт йажонок;
Ныр покшакы тагачок
Лэктын кэрдэйт удэшок.

Пэршут

Йаратым ьдыр

Пэлэт шьцшы ломбыжым
Малын вара йаратэм?
Пэлэдыш пыш тотлыжым
Увшыц шалгаш йаратэм.
Ти тымэньшы ьдыржым
Малын вара йаратэм?
Квнигам лыдын шьнзымжым
Колышт шьнзаш йаратэм.

Шошым толшы кукужым
Малын вара йаратэм?
Иук ынгартыш сусужым
Колышт шэрнэш³ йаратэм.

У колхознык ьдыржым
Малын вара йаратэм?
У пашашты ьрыжым
Олмыктымжым йаратэм.
Шишкэн мырыш шьжвькшым
Малын вара йаратэм?
Иры жэрэн шьшыльжым
Ывьэртымжым йаратэм.

Комсомолкы ьдыржым
Малын вара йаратэм?
У ьлымаш ьштымжым
Шум ьвьэртэн йаратэм.

¹ Ти кэк нырышты каштэш, пиш йалахай ьлэш.

² Ти кэк шьргыгыц нырышкы чонгэштэн лэктэш лүдэш, лэктэйдлэш гыньэт, мьнгэшок пэл корныгыц сэрнэл колта.

³ Мечтать. (Авт.)

Вас. Патраш

Ким ыныка

Шайыштмаш

МТС политотдэлышкы папа пырыш. Шарык миждон ёштёймё у мёйжёрём чизен, мёйжёр ёвлёщёй кловой кушакым ёштёлын. Вуйыштыжы тошты годшы луды пухар савыц. Йалыштыжы тросынкы, калошыжым шукёрдё агыл нёлёнёт тама, шим рёзинкёт тёйгёр ганьы тёлгыжалтёш. Папан кидёштёйжё ош савыц пидёш улы.

Уштё ёлицёгёц пырышы кижёш папаёт, пырымыкы амаса доны изиш шалгалальт, кёшёнжёгёц ош лым ганьы носопкы савыцым лыкты дё нёржём, тёрвёжём ёштёйлёльё. Савыцшым пиштёшёт савыц лёвёц лёкшё кёльёш ганьы ошалгы - луды ўпшём тёрлётёльёт, сирён шёйнёшё руш тёкёгёц йады:

— Мёйлём начальнык кёлнёжё, маньё.

— Тиштё,—сирёш тёкё амасашкы анчыктыш.

— Ёшкёжё улы?

— Улы.

— Йёрсё вёл?

— Пырёмё, ак йёрсё гынёй вычалат.

„МТС политотдёл начальнык“ манын сирёймё амасан кёйдёжёшкё папа пёрён кёшёт, амаса тонышы пёкёнёшок шёйнёй. Начальнык ак йёрсё. Тамагань колхозныкдон кытырат.

— „Кажныйёнок пёшё улы. Цилёнок начальнык докы толыт. Мёньёт ик йёладон толым, покётён моло ак лык вёл?“—манын папа шана.

— Нёл плугыца икёчё ёрвё-куды сагаок ёрдён кёёт ёлыы. Кандёнтё вара, лёвёш лёвёкё шёйнёнтё?—колхозныкгёц начальнык йады.

— Плугывлё цилё погымы, шошёмёш ўдэш полный йёмдё ёлыт,—колхозныкшы маньё.

Начальнык колхозныкгёц шуку йадышты. Вырыквлё гишён, тирвлё гишён арававлё гишён, кёцкёйм ёдёрвлё гишён, „Бурон“ лёмён тамагань йасы имнёйм тёрлёймё гишён, коньухвлё гишён, пёррёвёвлё гишён, кормы гишён шуку йадышты... Шуку коктын шайыштёвё.

— „Начальныкёт, настёйашёй ёдёмок ёлэш,—папа шана,—цилё ёштё, цилём пёлёнёжё, цилё ситёйдёмашвлём тёрлёнёжё. Тёвё колхоз прёдсёдётёйл тёгёнёй ёлгёцё, колхозышты пёшё йажон кёнёжё... Ох, ородаксилтёк шонгы вуйёмдон мам шанён шёйнём? Ик колхозэш колхоз прёдсёдётёйлём тидём кыцё вара ёштёш лёэш? Тидё вёт шёдё колхозымат угла видё...“

Стёнаштыш патрётвлё — Лёнён, Сталин, Калинён, ётажёркёштёш магань-шон шуку кнёйгёвлё, стёнаэш дёнаграммыла ёштён шёндёймё, важгёц вуй йактёок кормыжын йалыштён сёкёлтём шадёнгё, вёкё, клёвэр папан шёйнёшкёжё кёрёлтёвёй, тидёвлём анчымыжы лошты папан ёшышкыжы махань-шон шанымашвлё пырат.

Тёнгё шанён анчён шёйнём лошты начальныкын кабинётгёц колхознык лёктёйн кёшёт, политотдёл начальныкёт, папалан:

— Оксунё куаки, толок-толок, мам кёлёсёт?—маньё.

— Иван Павлович, шайышташ гёньёй, пиш шуку улы.

— Кытыры, кытыры.

— Иван Павлович, тёвё шуды анзыц колхозышкына миёнёт ёлыы, ёштёт?

— Ёштём, ёштём, тёлёц вараат кым гёнё миёнём.

— Вара мимётшём ужтёлам: фёрмёгёц айырлаш со акли.

— Да-а... пётёрли мимём годымат

фэрмышты паша бштымэдбм ужынам. Вара, пашаэтшы кыцэ кэа?

— Паша манат? Ровотайәнә. Фэрмыштәм бндә 16 авә сасна, 6 тылзашвлә 29, игйвлә—42 ылыт.

— Да, совсәм мондән шуэм... Тывә ик кого авә, иокшир пиш кого мбшкбран ылыы, игйлән вара?.. Тырлай доко, лбмжбм мондән шбндәнәм... Кбщә ылыы вәл?

— „Льалькбм“ манат?

— Маньә, маньә, „Льалькб.“

— Тиды шукәш агыл, вәс пачашат игйлә, кбзбтәт туж... Тынәм, ыржа тбрәтмб вәрәмәштб, игйлбм годымжы, когон анчаш вәрәштб. 21 игбм бштән вәт, цилән тыгыдывлә ылыт, игйвләм бшкәтбштбм авәштб доран кодаш акли, пбзбртән шуәнәт эчә кәрдәш. Түгб лыкташ—изивлә ылыт... Пәләт, вбщ кәчб игйвләгбщ йбдәт-кәчәт айырылдәләм... Качкашат тбшкок мбләм намалыныт.

— Йажо ударнбщб, Оксунья куаки, ылат. Ёрвәзбвләмәт әртәрәт.

— Иван Павлович, шаналты доко, магань ударнбщб вара? Кажнбй колхознбкымок ти пашашкб шагалтымыкы, мбнь ганьәмок ровотайышашлык ылыт,—машанәм. Мбнь гбнь вольыквләм пиш йаратәм, сәббндонкок шўм вашт йаратән анчәм.

— Молы пашадә кыцә кэа?

— Паша колхозышты йбдәт, кәчәт... Махань-шон кружоквләм бштәнбт, тбштб тымәнбт, ровотайышы шбргбштб ровотайат.. Мбньәт, шонгы вуйыштәм, агрокружокышкы каштам... Спәктакыльвләм моло ёрвәзб икшббвлә шбндәт...

— Тиокат мондән шуэм: тәмдән „Большәвик“ колхозыштыда, ик вәйылкышты ручка кбрын кән ылыы, вәсбжбн вентильатыржы ак ровотайы ылыы, тбрләнбт вара?

— „Цилә пәлә, цилә аштә,“ манын Оксунья куаки эчә шаналтышат: —Вот тидыб, Иван Павлович, ам пәлб... ам пәлб.

— Ну, вот, Оксунья куаки, мбмбкәт, кохоз прәдсәдәтбл Акпарс Проколан кәләсб, тидбвләм тбрләш кәләш ман.

— Йара, кәләсәм.

— Иван Павлович, бндә йәләмбм попаш попаза.

— Пожалысты.

— Шуды анзыц автомобильдон миәнәт ылыы тывә?

— Маньә.

— Тынәм шәшкәмбм, әргәмбм ужыц, колхознбквләдон кытырышыц... Әргәмжбм пәләт вара бнньә?

— Кыцә вара ам пәлб! Кисәльов Михивбр, бригадыр ыләш вәт?

— Маньә, маньә... „Кыцә тбнгәлшәш вәл?“—бшкә турәшбжб шана,— „ма лиәш—лиәш, тбрбкок попаш попаза“ рәшбш.

— Әргәмжб вәт, бдбрым нәлбн гбнь, бндә годак пәләк.

— Йара, йара.

— Шуды анзыц мбмбкәт нымат бнньә шбщ цаклы гыцә?

— Мам?

— Шәшкәм мбшкбран тбнәм ылыы вәт... Кбзбт бндә әзәм бштән...

— Тбнгә гбнь, Оксунья куаки, тбнбн сәмйәштәт пиш кого празныкыш?

— Празнык вәл гыцә! Кәләсән мыштыдымы пиш когон сусу ылына... ыныка вара, әргб шачын... Тәгәнә здоровый, таза, сәндәлбк вблкб ләктбн гбнь, иргодым вбщ кәчб вәлә шәш. Савыцым шүтәтәт, йалдон чымәдбләш китвләмәт тәрвәтбләш, сасла... Бндәкш кбрвәнгә дә пәлән шачын вәт.

— Авәжб моло здорова сәй?—малын, мам попаш папа толмым политдбәл начальнык—Иван Павлович Михайлов ак пәләт, йасы моло лин колтәнәт, палшышы моло укәт, палшыкым йадаш папа толын машана.

— Здорова сәдб... Вот тәгәнә паша, Иван Павлович, иргодым әзәлән,—вбщ кәчб, лбмжб эчә укә. Тәнгәчб колхоз прәдсәдәтбл токына толын ылыы, молы колхознбквләәт, бшкәәт ылына, магань лбмбм пумыла шанәннә, шанәннә, кбзбтшб у лбмбм нбгыцәәт шанән лыктын шбнә кәрт... Ыныкамлан лбмбм кыцә бштбмблә? ЗАГС-ышты кыцә сбрбктбмблә? Вот тидбм токәт йадаш толынам. Иван Павлович, ит шбдәшкб уш, кәләсбдә ат кәрт.

Шуку молы пашәвләдонат политдбәлышкы толшывлә линбт. Тбнгә гбньәт, ти вәпросдон толмым начальнык пбтәрли вәлә ужынат, бшкәжәт шәкләнән калтыш. „Нбгытынам

ужтымымат курымышты ужат, — манын Иван Павлович шана, — малаң ти вепросым нъигынамат шаналтыдэлам? Къызът тэвэ вот тйрүкыштй кэлэсымбйла... Папамат шбидэштэрэн колтымылабичбй ли, дй лбмжбймат йажом пуаш кэлэш“.

Папан шайавлэштйм Иван Павлович цилй вэс пачаш шанэн лэктят, ош савыц лошты кишбй, пиш цэвэр, таза, розывыйалгы йакшаргы, рэзинкбй пустушкым шывшын кишбй азй тамалын аһбат ышышкы пырэн кэш. Пйрйштэн шбндбймбй ганьы таза изи кидшбйм шоэн-шоэн мадыктылэш... Момы бйбймашат папан шайа лошты ышышты ашышкбй пыраш тйнгальбй... Ти ош савыц лошты кишбйм—эргбйжбйм Иван Павлович ужын колтыш... Ваньушкым. Тидбйм ашышкбй нальбйн, папам анчэн, шайавлэжбйм колышт, начальныкынат кымыл нальбйн колтыш дй сбнзйрйжбйштй шокшын чучын колтыш... Изиш лият, сбнзйрйжбйц шокшэт шбйргбй мычкы йогэн валыш... Тидбй шукердбй, 1919 ин, ылы. Иван Павлович Ижэвски слэсбйр, 20 ийш; бйдбйрбйм нальбат, ик и вэлэ бйбйш. Комсомольски моблизаци лият, граждандан вырсышкы кэш... Ик иштбй кит шушыргэнат, тйлзэш токыжы ужаш, каналтйш толын ылы... Тбйнам бшкбймжбйн туан Ваньушкыжымат ужын... Кбйм тйлзйш ылы... Ваштыла... Тбйлзбй бйбйм гач тбйдбйм киткбйцят колтыдэ ганьок... Тбйлэц вара Ваньушкымат, авйжбймат — Вэрусвам Иван Павлович ужтэ... Тидбйн йаратымы Ваньушкыжым, йаратымы Вэрускамат, тидбй кэн колтымыкы, пэл иштбй бандытвлй пуштын кодэнт... Тбйлэц вара шуку вйрй Иван Павлович ылын гбйньят, пашй шуку улат, бйдбйрбйм нальаш ййрсэн кертэят, тьэтйжбй бшкбймжбйн укэ.

Тидбйвлйм цилй Иван Павлович аштэн мишят, бйрвэзбй лбйм гишан советййаш толмылан пиш когон сусу лин колтыш. Шбнзбймаш гбйбйнжят, стйла логбйц тйрвйэнэн кэшят, Оксунья куаки докы ашкэт мишат:

— Бшкэжбй магань лбймбйм вара бйньэ бштынэдй?—йадыдал колтыш.

— Шуку мй, Иван Павлович, тумайэннй, шуку вуйым ломайэннй... Шаналты доко, эдэмлэн курымэш лбймбйм пумыла. Бйбймашбйжбй гбйнь пиш

вэсэлй, йбйрвйш улан, сусу, шошымшы садыштыш пэлэдбйшй гань лиэш. Тэгэнь бйбймашлэн, тэгэнь лбймбймок моаш кэлэш... Бныкаэм аһбат полнбй коммунизбймбймат ужэш, коммунизм вэрцбйнжбй гбйнь пальбймбйла, кбйрэдйлэш соикток тбйнгальш.

— Да-а, йажо лбймбйм пумыла.

— Йори тбйнь докэт, Иван Павлович, толынам... Йори, пашамат шбйм жйлайбй... Мам вара, шаналтэн колтэтят, цилй ашышкбй вазэш... Бндэ эргэмлэн 28 и. Коклы кандакш и пэрви, шошым тапанымыкы, бндэ азйм бштымбйкбй арньашты, Йоласал цэркбйшкбй хрэстйш кэнэм... Ми. Цэркбй оролы вбйдбйм моло ливбйктбйш. Тэвэ, хрэстбймбй анзыц, дййачок лбймбйм сирйш тбйнгальбй, магань лбймбйм бштымбйла, мбйньгбйцэм ак кат йат. „Михивыр“ лбймбйм пуэм, тэгэнь лбймбйм бштыш кэлэш манын мбйньбй бшкэ турэшэм корны мычкы шанэн кэшбйм. Атбйжбйнат лбймжбй Михивыр ылы. Атбйжбймат пиш когон йаратэмат, эргэмбйн лбймжбймат тэгэнок бштэм, —манам шонэм. Хрэстйш тэвэ тбйнгальвэят, „Миколай“ маныт, лбймбйм кэлэсат. Патбйшкалан мбйньбй:

— Мбйлэм Миколай ак кэл, Михивыр лбймбйм хрэстбйдй, —манам.

Йукшбй шбнзйжбйдон поп лэпкй лбйвйц туран мбйньбйм анчалыт:

— Кыцэ Миколай лбйм ак кэл? Миколай кбй ылэш, палэт?.. Кугижй ылэш. Тбйньжбй ти лбймбйм бйнэт наль... Балда!—манэш, поп мбйньбйм вырса. Кугижй лбймжбйм вот имбйнбй мбйнь бйнэм наль ылы. Тиштбй ньэвольбй пуат. Кыцэ вара ти лбймбйм нальбйн кертдэм?.. Марэм сага нбйл тбйлзбй вэлэ бйбйшбйм. Вара, марэм слэсбйр ылэшят, тэл гачэш Сормывыштыш заводшкы ровотайаш кэш. Тишты ик тбйлзбй утларак ровотайэнат, мастардон сорэдйл шбйндэн. Ти гишан Миколай кугижйан полицййскивлэштбй пуштымэшкбй тбйдбйм шин шбйндэнт. Эдэмбйм пуштшы Миколай кугижй лбймбйм эргэмлэнат пуэвбй—тидбйм шайыштмы лошты папа изин мйгбйрйш тбйнгальбй.

— Эргэтшбйн лбймжбй Михивырыш, тбйньжбй Миколай манат.

— Пумагавлэштбйжбй йбйрвйш Миколай... лбймжбй тбйхэнь гбйньят, мбй

ньбї Михивыр манынамат, циланок кызыт тїдбїм Михивыр маныт.

Лбїмбїм пумашат, лачок кого паша.

— Кого вэлэ вара! Самой мән-мән кого бїньан политотдбэлїшкбїжбї ти пашадон толынам... Польитотдбэлжбї мәнмән пбїтариш палшык ылэш вэт.. Тбїньжбї гбїньбї, Иван Павлович, атьа ганьок ылат.. Тбїньбїн шайаэдбїм цилан колыштына.

— Йа, йа, Оксунья куаки, бїндэ пишок хвалэтбїш.

— Ныма хвалымаш укэ. Лачокым шайыштам.

— Иктэ лбїмбїм нэлэш моло пыйырт хоть шаньдэлда вара бїньэ?

— Изишбїжок, пыйырт шанэнна... Дэ тбїнь донэт советайбїдэ тагыцэ лбїмбїм пуэт... Атьажбїн лбїмбїм ана пу. Иктэ магань у лбїмбїм пуаш кэлэш... Атьажбї Ким-бїм бїштбїшаш манэш...

— Кимбїм, манат? Йажо... йажо.

— Шайажы вот ма лиэш тидбїм ынгылдарэн пуай?

— Коммунистычэски Интернационал молоджожи тидбї лиэш. Цилэ сандалбїк вбїлнбїш труйышы эдэмвлан анзыц кэшбї тьэтбївлаштбї, труйышы эдэмвлан бїлбїмашбїм йажоэмдбїмбї вэрц кбїрэдэлэш манын комсомолшыкы ушнат. Цилэ государствывлаштбїш комсомол органьзациявлэ молоджын Коммунистычэски Интернационалышкы ушнат. Мытыкынжы тидбїм КИМ маныт...

— Тэвэш КИМ-эт ма лиэш ылын... Бїндэ, Иван Павлович, палэш цацэм.

— Тэгәнь лбїмжбї йарала чучэш вара бїньэ?

— Йарал вэкат... Тырлай доко, „йажо бїлбїмаш вэрц кбїрэдэлэш труйышы эдэмвлан анзыц кэшбї тьэтбївлаштбї ушнат“—манат. Коньшнбї, мбїньбїн ыныкаэмат труйышывлан йажо бїлбїмаш вэрц кбїрэдэлэш тбїнгалэш. Вэсэлэ, улан бїлбїмаш вэрц... Иван Павлович, Ким лбїмбїм пушашок вэкат бїньэ? Лач шүм вашток кэлэсэмэ: тэгәнь лбїм йара вара бїньэ?

— Э-э, Оксунья куаки, малан вара Ким лбїм ак йары? Пиш йажо лбїм, сэк йажожок... Мбїньбїнэт эргбїм лимбїкбї обазбїтбїлнбї Кимбїм бїштэм.

— Начальнык бїшкетшок бїлбїмбїм папаэт палбїдэйт:

— Тьэтбїэвтбїлштбї улы сай?—Йадыдал колтыш.

— Укэ, куаки, укэ.. Бїдбїрбїм тэвэ нэлшаш ыланжбї дэ, со йарсэн ам кэрт... Мон мало пуэт ылгэцбї... Кимбїмат... Розывлэмат бїштбїнэнэ.

— Моаш манат, тидбїм—лиэш,—манын Оксунья куака ваштылалы, дэ шайа лошток савыц топшым шүтэш тбїнгалы. Шүтбїшат, начальнык-лан ошы изи тыгырвлэм, пэльонкы-влэм, парсынын изи калпакым, изи цылкам иктбї, вэсбї паштэк анчыктыш, цилэ анчыктэн пбїтаришят:

— Тагачы—манэш—копэртывбїштбї ыныкамлан йори нэлбїнэм... Пэрвишбїлэ тыгыр аңвлэш, магань-шон худа савыцвлэ лэш азэм вбїдбїлэш худа. Бїндэ культурны кушташ кэлэш...

Маньэ, лачок шайаэт, куаки.

— Шипкэмат мбїньбї ам бїштбїктбї... Изи краватым йори бїштбїктэм... Цаткыды, пингбїдбї кит йалан ыныкаэм кушшы.

Эчэ мам-шон папа попышат, остаткаэшжбї Иван Павловичлән:

— Ну, Иван Павлович, эчэ иктбїм йадам,—маньы.

— Пожалысты.

— Кум-атьажбї тбїньбї лиэт бїньэ?.. Толыкы ит шбїдэшкбї... цэркбїшкбї моло ма ана кэ, так... Кума атьадэжбї йажола ак чуч.

— Лишаш, малан вара лимбїлэ агыл.

— Тбїжэ гбїнь, иргодым тбїньбїм токына вычэнэ... Миэт вэт?

Политотдбэлэ начальнык миаш ли. Кок пашкуды шукэршэн ужтымы годшыла, коктын шуку эчэ шайыштэвбї. Вольык кормы гишан, ышкавлэ тэрвэтбїмаш гишан дэ молымат.

Оксунья куаки, „Большевик“ колхозын сэк йажо ударныцбї, свиаркы начальнык торцын токыжы кэш тбїнгалыат, Иван Павлович шутадон:

— Ма вара, Оксунья куаки, шонгы вуйышток арвэтбї ганьы косирайаш тбїнгалынэт?

— Сай улан ылына. Пэрви худан кашмок ситэ... Культурны бїлэш кэлэш... Чиэм гбїньят, намыс агыл, шонгы вуйыштэмок бїндэкшлу пут киндбїм плучайэнэм, дэ эргбїм дон бїдбїрэм шүдбї вбїслбї нбїл пудым плучайэнэт. Тинярбї киндбїм пэрви омыньэ-

шят ужтэлна... Токина ми доко, ужат. Патъэфонна улы... Комотым тэнэ нэлбнй, краватым халаштышвлйн ганьымок. Кйзйтят чимбйлй агыл гбнбй, кынам бннэ чимбйлй?.. Ну, кэшаш. Йара бннэ, ирогодым вычэннэ... цэвэр кйзйтэш,—манын кидым Оксунья куаки пуш.

— Цэвэр, цэвэр, миэм, миэм,—манын Иван Павловичят, папилан кидым пушат, амаа йактэок провожайэн колтыш.

Варбшккйжй мбнгэшок шынзят, когонок:

— Магань йажо блбмаш,—манын попалтэн колтыш... Азавлалэн лбмбм пуаш поп докы агыл, политотдэлышкы советаййаш толаш тбнгалбнй.

нбйт. Шонгывлэят вак попын шоргбшгбц лактыт. Блбмаш когон вашталтын. Ти азавлаштын блбмашбштбй эчэ магань лиэш... попэнят мышташ акли. Йбрваш машинавлй ровотайаш тбнгалбйт. Паша куштылгы лиэш. Нуждан блбмаш йыксыр пбйтй. Солавлй дон халавлй иканьвлйок лит. Соты, ошы, кого томавлй, клубвлй, шковлй, тьэатрвлй йаслбй, садывлй йбрваш лит... Йбрваш сады вэлэ. Эдэмвлаштбй цилй здорovýвлй, хворайышы моло иктят акли.

Тэнэ шанымы лошты этажэркбштбй шалгышы Лэнбнбн йакшар томвлаштбм анчал шбндбшят, эчэ:

— Тэгэнь блбмаш лиэшок!—маньы.

П. Гурьянов

Йакшар армиштбй

(Очэрк)

— Йажон службы. Пичалэтбм цаткычы. Кымандырвлйн шамакым колышт—манын, колхозна мбнббм Йакшар армишкбй ыжатэн колтыш.

Армишкбй кэмбй лбмдон колхозна торжэствэный засэданым, вэчэрбм йори бштбш.

Ти вэчэрбштбй колхозныквлй пумы согоньыштым кйзйтят ам монды. Ти согоньым блбмашкбй пыртэн миэм.

Тымэньаш кэнй

Ирок. Октябр тблзбй. Түнбй йугатарак. Мардэж нымат укэ. Кэчбй лүлтмбй вэлнбй пблгом йакшаргэн шбнцбн. Кйтбзбй тошна сэмйн, кужы сяралтбшан мырым тютүкшбйдон шакталта. Кышты-гшштбй йуквлй шактат:

— Сб... йа, ма эчэ... сбплб-бн...

— Пытыри... пытыри-и-и. Тбртүгбй...

— Йа... рок вашт кэмй бндэ!.. Тупынблжы тямдэм мажы шывшэш

вал?..—манын бдбрймашвлй вольыкым поктат...

Капка анцылнына: Кбйрилй, Арис-тарх, Павыл, шольаэм дй эчэ тэгүвлй ыльэвы, пыток ам ашбндарбй.

Бшкэ шачмы туан сола—кохолзгббц, родныквлйгбц дй шуку жеп икварэш икышын, сусун ровотайэн блбм брвэзбй-бдбр тбнгвлйгбц айырлэн кэш тама йасыракын чучын колтыш.

— Айда, икэнй остаткам сола йбрэволюционый у мырым мыралтэн сярнэлбнй,—маньым.

Ик тырандас шанг, иктй бндэкшбн кузэн шбнзббннй, лычыргэ вэлэ ирбиктон сярнэлнй. „Вейся знамя!“ „Всем задача боевая“ мырывлэм, мырышна дй...

— Ну, брвэзбй тбнгвлй, кйзйтэш цэвэр,—маньым.

— Цэвэр. Сирмашбм сирбй,—маныт.

— Бшкэят сирбйдй.

Алашкына шомашэш пиш шуку имньиэшкбйвлй икварэш лин, пачэлй-

пачелә кыдалына. Кыды тырандасыштыжы эчә тошты овуцамок мондән шоктыдэлыт, парсын савыцым сәрәт, мәгырым цырэән ылыт, йынгылән пугыштты парсын ләнтәвлә выльгыжыт.

Мә йынгылым моло сәкыдәлнә, савыцымат шынә сәрби, дә мәгырәшбжәт йәрсәш бш ли.

Корны мычыкы йыкыракам нымат шым пәлби. Вьд прохотыштат, сир прохотыштыжат пиш шукын ылына, вәсәлә.

Шимби, йылыгыжыцы литымаш кого сир прохот:

—Бушт-бушт, бушт-бушт... ныгыды шим шыкшым кышкылә лыктылдал колта.

—Йыләрәк Москваш шоаш-ш, йыләрәк Москваш шоаш-ш...—манмыла вәлә чучеш.

Вагон арававләжы тшыакән—тракта-та-так... ударныквләм чбньбйрәк,—манмыла шактән колтат.

Москвашкы кыдал мишнә, нымат шынәт цаклы, вокзалышты шынзәләннә. Ирә кого, соты залышты икәнә-иктынәм эчә йажоракын анчална.

Вокзалгыц чәстыәнә йактә, ыжаргы кого автомобильәш, вәсәлтй вәлә, кыдална. Чәстыәштй мәнмәм пиш йажон, ласкон втрәчәйәвби.

—Күлән пукш кәләш?

—Күлән сокта?..

—Кравәц!..—манын-манын, иргодшы красноармәйцывлә әвәштй, йәнәштй опәнә колтым костәнәцвләм красноармәйцывләлән пукшат.

Ик лыкышты выргәмьм дә вәс хәдбйрвләм сдайат, пумагашкы цилә сирәт. Палнырак үпым тйрәдбт.

Момоцагыц ләктын шагалынна, Кйргори, Аристарх, Йогор, Висәрион...—пәләшәт акли, цилән икань лин шынзйныт Цилән: у шиньәләнвлә, шльом ләпкәштй вйц оголан йакшар шбдйр йылыгыжәш. Бйрвәзбй әдәмвлә эчәят бйрвәзәм шыцмьлә чучыт.

Армәйски бйлымаш тынәләлтй

Карантынбштй ылына гач начальнык, командьир, врачвлә бшкә туан бзәнә-атәнәнвлә ганьок, мälәннә пиш шукы ма-шон гишән шайыштыт, у статыән бләш тымдат.

—Красноармәйцй итырән, культурны бйлышашлык. Пу итырәйбым шот-

ка, порошок каждый красноармәйцын лишәшлык. Казармам ирән урдымла. Тим нәлшәш. Тидй красноармәйцын дә цилә труйыш халыкын церым шәрбшбй кого тышман ыләш. Сәбьндон ти ваштарәш пыт крәдәлмьлә. Казармашты ик тиәт лишәшлык агыл,—манын, Смирнов врач мälәннә шайыштәш.

Тәнгәләнок дьисциплинбй гишән, тошты дә кбзбйтшбй арми лоштыш айыртәм гишән, махань-шон вәс политбичәски вопросвлә гишәнәт мälәннә сәдок шайыштыт ылы.

Карантын жәп әртйш. Нормальный армәйски бйлымаш тынәләлтй.

Кытык жәпбшток кайын кушкын кәшнә. Икәнә-иктым пыток пәләш тынәлнә, дә икәнә-иктым уважайаш тынәлнә. Рушын, марын, тадарын, сула-марын, коми, украиньәц, молыжат—цилән туан ик шүмбәлвлә ганьок ылына.

Амалаш сигналдон вазына. Сигналдон кынбйлыбнә. Пбйтари андак сигнал (түтүт) йук шүмәш йажон ак чуч ылы, ирок моло сьгырәл колтат, воксә цбйбйрәл колтәнә ылы. Утәхин днйәвалынбй ылым годымжы гбьн, шокшы одьйял лбйвәц лач пропкалаок ләктын кәнә ылы. Икәнә, карантынбштй ылым годымок эчә:

—Карантын-и-ин, встава-а-ай!—доргата йукшыдон, лач сир прохотлаок сьгырәл колтыш. Сьгырәлмьжбй го-дым сьнзәжбй изиәм шбьндәш, бшкәжбй хымац гань йакшаргән шбьндәш.

Казармашты кыткывлә гәнә вужгә шалгат—чыәт, трәвогышкы вуйта талашат. Кыдыжы тыгыр вәрәш йалашым хватя моло. Вара нымат укә, привитнбшнә.

4—5 минутышты чизн поспәйәш дә вәрбм (койкам) төрлән поспәйәш кәләш. Вара,—становись!—команды йукәш цилән стройышкы шагал миәнә дә тыгырвәләок түгбй—зәрәдкбм бштәш ләктын кәнә.

Түнбй үштй, кблмбй. Тбнгә гбьнәт, упражнәнбывләм бштймәштй, кыргыжмашты ньяма үштймәт ана цаклы.

Казармашкы мбнгәш пырән кәнәят, тыгырым выләц кыдаш шуән, монгырым кбдәл йактә лә лицәм, шүм үштй вбйтон мышкын шбьндәнә. Кәп тама куштылгән кәмьлә чучәш.

Ирок йидэок тэнгэлэ. Тэхэнь зарадкыи эдэмьин нэлэмшый, омпышан кайпшым куштылта, кэчый мычкы йажон тымэньаш зарадкым пуа, эдэмьим калыа. Тэхэнь зарадкок эчэ вадеш эртэралтэш. Мугьиралт вэлэ кэя, кит-йал куштылтыш мырым мыралтэн колтэн, күүрдон вакшмьй кого корны мычкы кыртныи кавалан кэмдон рушткэ иктөр ташкал кэнэ. Корны кок вэлнэй йактывлэ строй ганьок шалган мийт. Йактэрлэ лошты, дачывлэгийц тэмпалнйрак, эльэктричэствы лампыгийц вазалшы сотышты ош комбы гань бидьирвлэ иктын-коктын шалгат.

—Закуривай!..—Командьирнэ вэсэлэв сьйгырал колтыш.

—Йя, Качанов тэнг, кушталтышаш,—вэсбьжый маньы.

Куштым сэм йарэ шишкыш йук, лапа шимаш, ваштылмаш—цилэ кит-йалат куштылган кэя. Кэчый мычкы тымэньашэш дэ тактычэски заньятыйш йагылымашэтэт тагыш пырэн кэя.

—Командьир, политрук дэ бойэцвлэ

Отдьэлыоный командьирнэ Рабинкин—кужы эдем, кукшындирак лицан. Йукшы шьжгьятэрак, пиш пышкыдын попэн тымдаш цаца ылыы. Сьйцэ анчалтышыжат пиш пуры, проста.

—Мьинь тэлэндэ взысканьивлэм пуаш ам шаны. Йэлэ взысканьистый агыл, йэла—сознаньистый. Тэ бшкэок бшкымдэм взысканьий йактэ идэ шокты,—манэш, попа.

Командьирнэ мэ саганаок, радомок амала. Заньятый пьитымькый мам-шон бшкэ бойэцвлэжьйлэн шайышташ тьнэлэш. Йакшар армиштый служымьжы гишан, йажон служымашэш махань поощрэньивлэм плучайэн—цилэ шайыштэш.

—Манман одтьэлыоньинэ анзылны, тэхэнь паша шалга: ик дисциплинарный проступкымат бштэш агыл, поощрэньивлэм (благодарность, прэми моло) вэлэ плучайаш. Дьисциплинэй, дьисциплинэй эчэят дьисциплинэй лишашлык,—манэш ылыы.

—Есть, тов. командьир! —манын колтэнэ.

Кэрэк махань пашажьимок тэнгаштарэн бштэнэ. Ти гишан одтьэлыоньинэ дон одтьэлыоньинэ, взвод дон взвод договорым бштэнэйт. Ти договорвлэ сэмбинь эчэ пасна обазатьэлыствывлэм мэ бшкэ вькьинэ нэлбнэ, дэ икэнэ-иктым йышкырэна, кэлмьй йидэ палшыкым пуэнэ.

Кү иктэ махань проступкы постолым моло бштэ гьинь, аль тупыньлашкыла йори онгыра гьинь, одтьэлыоньинэ погынаат, пьитэри ынгылдарат. Ак ынгылы дэ ынгылашыжат акшаны гьинь, тьнэм вара тырхы! Тьнэм момоцам бштэт ылыы. Ырвэзы йакшаргэн ижбый шьинээш, шин шьиндэт. Киттон аль пандыдон агыл, красноармьйски шамактон шит.

Отдьэлыоньим, взводым шайыкы колтым ак шо. Иктэжбый проступкым бштэ гьинь, тидьй цилэ одтьэлыоньинэ, взводлан шим тамка ылэш.

Дьисциплинэй гишан Шалунов—кужы, стройный кэпэн командьир взводыштына топлот шайыштэш. Строгий анчалтышан, тэргьбшый командьир. Дьисциплинэй, стройэвой выправкым, рашкыдын, смэлан попымашым кэрэк кынамат мэгьйцнэ пыт тэргэ ылыы. Бшкэжбый цилэ гишанок пиш йажо примэрбый анчыктышы ылэш. Ашкэт моло кэя—анчымэт вэлэ шээш. Физкультурыдон моло сорэвнованьивлэштый тытыштымок I-ш вэрбый нэлэш.

Икэнэ казармашты мьинь взводный командьирнэм вэш лин шагальымат:

—Ну, Гурьянов тэнг, газэтэт кьыцэ?... —строгыйла кайэш гьиньят, пышкыдын йады. Бшкэжбый „смирно“ камандыдон шалга. Мьинь тьидьин доцын бьнгьжэжбый дон тэрэт совсэм укэ ылам, тэнгэлэнок „смирно“ камандыдон шалгэм:

—Газэт срокышты лыкмы лиэш командьир тэнг,—кидбый козирайэн пэлэштбшым.

Приказаньим пумашты, тымдымаштат взводный командьирнэ пиш рашкыдын, уты шамактэок, лач оптал пумылаок попэн пуа.

Срок йактэ кок цэш вэлэ кодын, газэтэм поспэйыктэш кэлэш.

—Алок, Самсонов тэнг, йьилэрэк

поспэйбктәш кәләш—рәдкөлвәги члән тәнгәмлән попәм.

Тыды рисуйа, мбнь замәткывләм төрләм, дә бшәок сирәм. Пасна кыдәжбштб коктынок ровотайәнә.

Казармашты шып лин колтыш.

—Равнәйсь!.. Смирно!.. команды йук шактән колтыш.

Мбньәт тбшкб анчалаш ик минутәш ләктблдәльбм.

—Гурйановлан—газет лыкмашты, шумовой кружоқышты йажон ровотаймашәш, бойәвой дә политподготовкыдон йажон кәмәшәш, благодарностыым обйавляйем манын, строй анцылны политрук Чижин лыдын пуш.

Ти пйтәриш благодарнысть китйаләм утлаок лүлтәл колтыш. Бшкәжәт кушкын кәмбәлаок чучын колтышым.

Политрукна чиндонжы отдьәльоный дә взводный командьирвләгбц кого ыләш гбньәт, кәрәк кыштыжат бшкбмжбм изишәт когоәш ак уж. Циләдонок проста ыләш. Вәсәләйбш сусу бойәц докат, ойхырыш сылык бойәц докат пиш миән мышта.

Ик рәдб мбньб заньәтб пйтбмбкб амаса түгб ләктбн шагалынамат, тонышна бльбмәш гишән шанән шалгәм. Тагышәц әньәт политрук сәрнәл тольәт:

—Ма ойханла кайат, мам тумайәт?—манәш.

—Нымат укә, политрук тәнг,—манам.

—Тбнгә агыл, Гурйанов, ма гбньәт акйары улы,—сусуэмдбмлә пәләштбш.

—Тонына пожар ылын, воксәок ййлатынәштб ылын,—маньым.

—Ит ойхыры. Докладнойым сирб дә сагажы сирмәшәтбм пышкыл, токәт колталталына,—манәш.

Политрукна пиш шижшб, цаклышы ылмым анчыктышы вәс примәрвләмәт шуку анчыкташ лиәш. Бойәц иктәмам ак ыңгылы гбнь, сагажы пырән шбнзәшәт, ыңылдарән шоктымәшкбжб тб бойәц дорц ак каран—толкуйән шайышт пуа.

Кбтбкбн кәләсшәш гбнь, политрук, командьирвләна лач бшкә туан әтбә-бзәнә гәнвләок ылыт. Тымәнмб годым, тактычәски заньәтбштб дә стройәвой подготовкышты—командьир ылыт, служба вэрәмән агыл го-

дымжы—когорак тәнгвлә ылыт: сага-наок мырым мырат, вольәйболла мадыт, шутьат, нүштбләш каштыт, Красный командьирвлә пиш йажовлә ылыт, сагашты служымәт вәлә шәәш.

Лагәрбшты

Йыдәт-кәчәт тагынамшән вычым празныкышты красноармәйцбвлән толын шо. Тагачы ирокшән казарма анцылны машинәвлә, имньивлә цәрнбдәок красноармәйцбвлән, командын хәдбйрвләм крузән шывшәт. Красноармәйцбвлә кыткывлә гәнә ружгә вәлә ровотайат—тәл пөрт—казармагбц, кәнгбж когә пөртбш—лагәрбшкб кәәт.

Лагәрнә сәндәльбжбн сәк йажо гбцәт йажо вәрбштбжәк ыләш. Ик вәлнб кымда рәкә какльакан йогалта рәкә вәс сирбштб кәчб айарәш чичәлгбш саралны ошма (пляж) ыләш, лагәр вәс вәлнб ыжар кужы шуды, пәләдбш, тбшкәвлә, палныракшы когә йәктәрлә, кышты-тиштб ыжаралгы цәвәр дачывлә шбнзәлтәт. Лагәр сагаок когә спортплошадкы. Воздух пиш йажо, йонгата. Йбйрвәш кәквлә мырат. Тәвә тәхәнә вәрбштб ровочый, труйыш хрәсәнә эргбвлә—красноармәйцбвлә бльәлтәт.

Бойәцвләлән лагәр пиш когә пользым пуа. Лагәрбштб бльән бойәц толшаш вырсәш цилә стәтьанок йәмдбләлтәш. Лагәрлык вәрбм кыцә айыраш, палаткывләм кыцә маскируйаш, пырак дә лывыргы игәчбгбц пичәлбм, качкыш хәдбйрвләм кыцә пәрәгбмлә моло—тидбвләм цилә бойәц бшкә сбнцәжбдон ужын тымәнәш.

Лагәрбштб, казармаштыш ганьок, цилә дьисциплинбмок тымдат. Тактычәски заньәтб, физкультур казармашты ылмы годшыгбц когон шәрбмб. Лагәрбштбш бльбмәш кәчбм, воздухым дә вбдбм пыток йараташ тымда. Лагәрбштб әдәм кальәлтәш, бшкә кәп-кблжбм цаткыдәмдә, ловкыйәмәш.

Омжы гбнь лагәрбштб пиш тотлы дә ти тотлы омым сигнал ләш-тәрә.

—Встава-а-ай!..—ик вәрә сбгбрәт.

—Встава-а-ай!..—вәс вәрә сбгбрәт.

Изиш лиәш, палаткывләгбц цәрә монгыра, трустикдон бойәцвлә стрбйыш шагалаш туптыгә вәлә кыргыжыт.

Кэчят эчэ кузэн шотэят, тама уштблэ чучеш. Пбитари андак монгыреш цбвбшбл нэлбн колта.

Бойэцвлэ выртышты погынэн шагалыт.

— На-пра-во!.. бэгом, марш!..—манын Командьир командывайымдон Москва рэкэш нүштблэш кыргыжына. Шугэ вэлэ шакта, лыды полкылаок рэкэ кымдыкэш нүштблбнэ.

15-20 минутышты цилэн икань ыжар тыгырым, йалашым, шарга кэмбм чиэн, мбнгэшок стройыш шагалына да столовыйыш качкаш ташкал кэнэ. Каждый стблбштб лу эдэмбн шбйнэн миат. Стблвлэ ирэ ош скатбэрттон лэвэт шбндбмб. Каждый красноармэйцблэн пасна торэлкэ. Качкышым пиш культурны йажон йамдблэт.

Ик качкыш (завтрак) эртбмбкб, шукат ак эртб—повэркб тбнгблэлтэш. Повэркбштб бойэцвлэ кбп шоттон шагалытат, пбитари когораквлэм, вара изиракбм, эчэ изиракбм. Мбнь кбптон изирак ыламат, совсэмок шаблны шалгалтэм.

— Малан вэл изиш кужырак литэлам?—манын бшкэ турэшэм шаналтэм. Йара эчэ изи кбпэн мбнь бшкэтэм вэлэ ам ыл. Йогор. Аристархы да молат мбнь постолэмвлэ улат эчэ, когонок йыкырака агыл.

Командьир строй андылны шалга.

— Казаманов?—манэш.

— Я—тбдбжб манэш.

— Шимбатов?

— Я!

— Ивансв?

— Я!..

Цилэн ылыт. Иктат тбшкбвлэ лэш „йамын“ кодтэ. Рэгйстраци эртбш.

Командьир улбкблэ анчэн шбндэн, строй мычкы сарнэ. Кыды бойэц анцыдан шагалэшат, пэлэштэ:

— Малан—манэш—тбньбн кэмэт пыракан? Кэ кбзбток ирбктб.

Бойэц шалахай бнгбжэ вэкблэ сарнэлэшат, палаткыш кэм ирбктбш ашкэдэш.

Тбтэ акли. Социалистычэски имущствым пэрэгш кэлэш. Дисциплинированный бойэц лиэш кэлэш.

— Разойдись, и приготовиться на занятия!—командьир сбгырэл колтыш.

Вэводдон, отдбльэньбидон, группыдон—лагэр йбрвэш вэрэн-вэрбш шблэнэн кэшнэ.

Тымэньмб лошты пблбшбшкб кэк йуквлэ кэрблтбт. Кэчб шокшы шбртньи йалжыдон брбктбш тбнгблбб. Сагаэток ыжар сирэмбштб капшанывлэ кыдалыштыт, кыткывлэ мыным намалыт—йбргэштбм вуйан кылбаса пбчкбквлэм намалыт машанэт; лбпбвлэ, пбйылмывлэ пэлэдбшгбц пэлэдбшбш вбсэн бшлбнбштб кэрал качкышым постарат; шоэ пичб вэс вэлнб—кэнэш толшы, чичблгэн шбцшб кбпэн бдбврвлэ майкым да мытык йалашым чиэн шбндэнбтат, тбргэштблбт, кыргыжталыт, мадыт. Пиш цэвэр, шбм йылатарыш кбпэнвлэ ылыт..

Йбрвэшнэ ма-шон апбртбшбвлэ шуку улы гбньбт, бшкбмнэм кидбш кычэнэ, тымэньбш пыт кбрэдблбнэ. Тбтэ ак ли. Инспекторски повэркбштб зачотым сдйэн шбц кэрт гбнь когб намыс лиэш. Да тбшкэвэкшат тамазар пачаш газетбш вэрэштат, погынымашвлэштб калыт—шблэлтбшат ирбк укэ лиэш. Сэдбдон „тымэньбш тымэньбш да эчэят тымэньбш“ вэрэштэш. Красноармэйэц ик дбсциплинбдонат худа отмэткбм плучайышашлык агыл.

Кэчбвэл эртбш. Мбнмбн взводна тактычэски занббатыш кэшашлык. Бнгбжэ гач шиньблбм хамытла вбдбл, чиэн шбндэт, протывогазым, вбт бтбм, кбдблэш—гранатым, подсумкы цбц патроным оптэн шбндэт, вургымла вэлэн пичблбм цат пбзбрблбн сакэтат, йалэтат рокрыш ак тбкнб машанэт, мыры йуктон ташкал кэт.

Йактэрлэшкб миэн шона. Взводна отдбльэньбывлэш шбпнэн кэш. Каждый отдбльэньб бшкблэнжб йарал вэрбм анцыцынок ужын йамдблбшашлык да „протывнбкклэн“ пблдбртбдэок тб вэрбшкб вазалшашлык. Нблйала пбгбргблбн, нызгэ вэлэ мбшкбрбн—кыцэ-шон кэш вэрэштэш. Кыргыжаш лиэш гбнь, пулыла пиш чбнь кыргыж кэт да, кбмаклакалаок шыралт; йбмэн вазат, кбнблблэтэт эчэ кыргыжат. Купэт, цадриэт моло—нбмат анчаш укэ. Тупэтат нбццск нбрэн шбнзэш, лицэ мычкы пбжббд йога.

Мә Скворцов дон коктын йыгырә-ок ылына. Палнырак вәс артьэльвләнә ылыт. Цилән „протывньиквлә“ лин шынзбіннә. Пылышым мсрәнвләлә шагалтән шындәннә, сьиндәм изишәт ана кымалты, панды пырса лошты „протывньиквләм“ оролән киэнә. Кидәшнә рәйән шындәм пичәлбәм анзыкыла виктән кычән шындәннә. „Протывньик“ укә, ак кай. Пүлә оролән кишнә дә, Скворцовәм попа:

— Гурйанов, давай цэротдон ороләнә, манәш.

— Малың?—манам.

— Пырсам кырылдәлбәнә, ужат кынары—манәш.

Пытәри мбнь оролышым, вара Скворцов оролыш, Кышәннә аваргән ижы шынзбін, коктын пырсам вәшталтышлә кырын шындәннә. Вуйна бинчы пәлдбрын манын, картузы прәжәш шудывләм кәрбн шындәннә. Кымык пырән вазынна, йукат укә киэнә. Анчәм: нәрәм дывәкок калья толын шынзбн. Лицәшкәмлә анчән шындән,—пырсам изиш ат пу вәл,—манмыла вәлә чучы. Тышәкок:

—Цу-у—уң! Цу-у-уң!—андылнынаок лүмбй йук шактән колтыш,—„протывньик“ наступайа.

„Протывньиквлән“ вәрбштбм цаклышнаат, командьирнән камандыжыдон андыкыла кәнә. Икты—ик вәд, вәсбй—вәс вәд кыргызәш, вәсбйвлә вәс вәрбшц „протывньик“ токыла лүлбт.

Нынбй мәнмә пульәмөттон вакташ тынәльвәбй. Пырса лошты, кыдыжы тури шуды лошты ылынаат, мәнмән силам когонок бш көтбртәп. Дә мә эчә пиш аймылтылна: изиш кыргызал кәнәят, ньуц шыралт вазына, вара аваланән вацмы вәрнәгбц вәс вәрбш—өрдышкбй йбләрәк кән колтәнә.

Нынбй дон мә лоштына мбндбрәт агыл. Мә ландикарәк вәрбштбй бшкә силанам кыцә кәләш, тынә шагалталнаат, сигналдон атакыш кыргызаш тынәлнә. Бшкәжбй:

— Ур-р-ра-а!.. ур-р-ра-а!..—манын сасләнә, пичәлбм вәлә анцык виктән шындәннә.

Нынбй мälәннә контратакым пуэвбй.

Колышыжы—„колыш“. Шушыргышыжы—„шушыргыш“. Шыкш, пырак шалга „ошы“ дон „йакшаргы“ шиәдәлбт.

„Йакшаргы“ „ошым“ сынбш. „Шиәдәлмәш“ пытбш дә тышәкок бшкәжбй йәктәрләшкбй, бмблбшкбй кыргызна. Силам нәлдәлнә. Пырсам иквәрәш вәштыл-вәштыл качкылдална. Начальникнәят пырсам качкаш палшалы.

Йәктәрләштбй ик 15 минут кәнәлтбшнә. Патронвләм шотлышна моло. Куп гач кыргызмәшәш кыдыжын кәм цыц вбд вәлә дә, кәмбм вәс пачаш чивббй, савыц-бштбрбм пынца-львббй.

—„Тышманым“ шин шәләтбшнә,—мәнәш начальнык, дә „войуйымашты“ ылышы кыды-тидбй самынвәләм анчыктән шайышт пуш, тбй нүжвәдок йажожымат анчыктыш; вара толмына ганьок йажо настройәнбидон мбнәш лагәрбш кәшнә.

Йакшар арми труйыш халыкдон цат пижыкым кыча

Ровочый, труйыш хрәсәнә эргбвлә, Йакшар армиштбй ылына гынбят, производством, колхознавлән блбймәшбм ана монды. Бшкә колхозна кыцә ровотайз, махань ситбдбмәшвләжбй улы—цилә пәләнә. Ти гишән мälәннә тәгвләнә сирмәшбм сирәт. Тәхәнә сирмәшвләм дә айыртәмбнок „Ләнбнн корны“ дә „Комсомол йук“ газәтвләм пиш сусун лыдына.

Йәрсбмбнә йбдә подшәфный колхозыш топлот каштына. Колхозныквләдон иквәрәш шудым ыдырәнә, самым самләнә, моло..

Ныр вблнбй мугбрәлтәш вәлә пәшә кәә. Саганаок—командьир, политрук дә молат ылыт.

Колхозныквлә красноармәйцбвлә мимблән утла сусу ылыт.

Ныргбц лагәрбшкбй Москва рәкә гач кәмблә. Эдәмвләм вәштыш пором үлнбй ыләш дә ик поромышкы цилән шынзбнжәт ана кәрт, вәрәмәмәт такәш йамдым ак шо. Сәдбндон мә ныргбц төрөк рәкә кач ин ашкәт ванчәнә ылы.

Колхозгбц пасна эчә бшкбмнән пиш кого ныр-йбрәннә улы. Тишәк: шыльбйжбй, турижбй, кавштажы, охрәцшбй, ушманжы, охыражы, моркожы—циләок үдәлтәш. Красноармәйцбвлә ти пәшәвләштбй пыт кычән ровотайат.

Каньым кэчын мәнмән спортплощадкышына пиш шуку ровочый, колхозныквлә, пүэргыжы, ыдырамашыжы, изижы, когожы—иквәрәш мадаш погынат. Йәрмынкә гань, алан вәлә кайәш. Пиш вәсәлә. Сркэстр шакта. Буфэт торгәйя. Кныгә-журнал киоскывлә ылыт. Площадкы торәш йакшар матъериәш лозунгым сирән сакьымь.

Начальнык, политрук, командьирвлә, красноармэйцывлә дә молыжат цилән иквәрәш вәсәләйят. Коммунист, комсомольцывлә мадмаштат, тымәнмәш дә мол пәшәштәш ганьок—анцылны, йажо примәрым анчыктышы ылыт.

Спортплощадкышкы тәвә тәгәлән иквәрәш погынымаш шуку ровочыйвләлән, колхозныквләлән ГТО значокәш сдайаш йәмдәләймәштәш кого палшыкым пуән. Ти спортплощадкышты кәп-кәл цаткыдәмдәш у мадыш-

вләм мадаш шуку красноармэйцывлә дә тә лишнәш ровочыйвләм, колхозныквләм тымдымы.

Йакшар армиштәш пәрвиш армиштәш гань агыл, пиш йажо. Йакшар армиштәш гань интърәснәй бәләймәшәш ужтәлам. Мәнмән Йакшар арми—пәрвокласснәй политическы школы ыләш. Йакшар арми—войәннәй, культурнәй, физкультурнәй, пиш цаткыды дьисциплинән классовый школы ыләш.

Арминә—социализм стройымашты цилә кәрәл пәләймәшым пуа. Арминә—СССР-нән пәсмәнәш буржуазнәй сәндәләквләштәш йа капиталист-крокодывләгьц пәрәгәш—цаткыды, ловкыя, лүдтәмәш, сознатәльнәй, бдәйтәльнәй бойәцвләм йәмдәләш шалга.

Йакшар воин ләймәш намалаш—партьы, правитәльствы анцылныш кого цәшт ыләш.

Шадт Булат

Ориш Макси

Поэма

Мә тыл лошты
Шачына,
Мә тыл лошты
Кушкынна!..

Пытәриш мыры

1.

Коклы ик и. Тәл. Поранан,
Костан мардәж ыфбәлә;
Когорнышты чотә лыман,
Мардәж йоштән пытәриә;
Пөрт ләвәшым тәрвәтә,
Мардәж шойга, шишкалта;
Окнәм толын сәвәлтә,
Пөрт көргышкы чынь шакта.
Мардәж пәшәм пыт ыштә:
Лымым пишок пүргыштә.
Мардәж вургыжәш.
Ош лым пүргыжәш.

2.

Ориш Макси, папкым кычән,
Лытмы пөртәш ашкәды...
Бәрвәзәвлә, Максим вычән,
Пөртәш пүлә шыкштәвәш,
—Малын ак тол? Макси кышты?...—
Манын, Ләксә пәләштәш.

Кирсән.

Токо мәнмәм ужын кашты,
Тиш погынаш кәләсәш.

Оринä.

Толэш äньät, вычалына,
Эчэ лу цäшät шотэ.
Корным йоштэн, когон лыман,
Ньимагань корнат коттэ.

Лэксэ.

Кынам толэш? Äлдä кэнä,
Кирсән, äлмä, тәрвәнбi.
Äньät корнэшок вäш линä,
Äлдä, идä өркәнбi!..

3.

Бiрвэзiвлä шытырланат,
Икжäk иктiштiм анчат;
Макси гишән попат, шанат,
Толын шомыжым вычат.
Шукат бiш ли, лытмы пöртбiш,
Иван кыргыжын пырыш.

Иван.

Пиш поранан... Мардэж пöртэш...

Лэксэ.

Макси толэш?.. Кытырыш?..

Иван (талашән).

Тäнгвлä вäшкэ, йiблэ, äлдä!..
Шык кулаквлä арәнбiт,
Йаратымы Макси тäнгнäm
Сола вуйэш арәнбiт!..

Кирсән.

Кышты пичäl?.. Кидiш нälдä!
Макси тäнгнäm ытараш!

Оринä.

Бiштäш тiнгäлмi пäшәнäm
Пыт бiньәнбiн кашарташ!

Иван.

Тäнгвлä, йiблэ, äлдä кэнä,
Мардэж шойгөн шишкыжы!

Лэксэ.

Макси тäнгнäm ытарәнä,
У пäшәнä бiлбiжбi!

Кирсән.

Иван, пи оптым йук шакта,
Нбiнбi äньät тиш толыт?..

Иван.

Пичäl кышты?.. Йiблэ катта!
Кирсән, тiнбi пыт колышт.

Лэксэ (пичälбiм пуа).

Иван, тэвэ, пичäl тиштi,
Нäмä, цаткыдын кычы!
Бiлбimäш мәнмән кидiштi...
Иван, цартакан анчы!

Иван (пичälбiм кычән).

Тäнгвлä, кэшнä, мбiнь паштэкэм,
Шык кулаквлä ваштарэш!

Лэксэ.

Тiлät, Оринä шыжарэм,
Тишäk кодаш вәрэштэш.

Оринä.

Лэксэ, йара, мбiнбi кодам,
Лытмы пöртiм оролэм;
Максим ытарән толмыдам
Пыт бiнәнән мбiнь вычэм!

(Нинбi лäктiн кäйт).

Кокшы мыры

1.

Поран, сbнзäm пачаш акли,
Пöртбi мардэж вургыжэш;
Тiвэ палвы, Ориш Максим,
Тäгү поктән кыргыжэш.
Карэмтiр сола вуйышты
Кырык ганьы пуалтэм;
Тура сирән карэмбiштi
Макси йасын шүлälтән,
Кэлгi лым мыч илбiштiлbн

Лäктäш цаца, талаша;
Мышкындыжым кормэштiлbн
Шbдiн попа:—Тымаша!..
Ма тэгәнбi, кыш вәрэштiм?
Нымат ак кай, пiцкэмбiш;
Кäпэм мычкы, вiр шäрбiштэм.
Уштiн-шокшын чучэшбi!..
Тэгән поранан уштiштi
Кыцэ миэн шоам вäl?
Бiрвэзiвлä, мбiнбiм тiштi
Толэш мань, вычат вäl?..

2.

Пөртшбi мардэж, карэм воктэн,
Шбiдбiн, йукун урмыжэш,
Ныр покшалныш лымым поктэн,
Шойгэн, шишкэн кыргызэш.
Пөртшбi мардэж
Лымдон мадэш;
Ош лымым
Поктылын —
Мардэж вужга, шишкалта;
Когорным
Локтылын —
Кишам йошта, цбiлт йамда.
Мардэж пашам пыт бiштä:
Лымым шбiдбiн пургбiштä.
Пөртшбi мардэж
Пөртбiн мадэш.

3.

Максим поктышы эдембiн
Цбiлт лицäжбi шимэмбiн;
Бусныш пирбi гань ашкэдбiн
Карэм докы лишэмбi.
Карэм кэлгбi, сиржбi тура,
Ик вэлнбiжбi пiркэмлä;
Тбi эдем пiркэмлэш пыра,
Анча, йукум колыштэш;
Тбiдбi шуку колышт шалгыш;
Вара, сола вэцбiнлä,
Кахыралтымы йук шактыш;
Тидбi—Макси ашкэдэш.
Йукум колын, тбiдбi тбiшкбi,
Шбiмшiрләнән анчалы:
— „Бiндэ тбiнь—мәнмән кидбiштбi!..“
Манын, вәшкәш тбiнғальбi.
Макси карэм вуйыш ләктбi,
— „Миэн шоам“—шаналтыш;
Пинжакшбiдон вбiдбiлалтбiн
Корныш ванчаш талашыш.

4.

Максин шүмжбi тылткә шиэш;
Бiшкә йбiрвәш анчылтэш:
—Ирлä кәчбi йажо лиэш,
Пбiлгом кайын пачылтэш!—

Вуйыштыш морән калпакшым
Ик кидшбiдон тiрлälтбiш;
Ышыштыш бiнбiн шамакшым
Кымылжыдон тәрвätбiш:
— Äтbам-äväm äшбiндәрäш
Мбiнбi шачын кушкынам:
Кулаквлäдон кбiрэдäläш
Äтbам вәрэш кодынам.
Äтbам граждан вырсын тыләш
Вуйжым пиштбiш—курымэш!..
Ма шимälгбi?.. Кү вäl толэш?!.. —
Макси вырток ошәм кәш;
Уштбi вбiдбiм опталмыла
Цбiлт монгыржы сүсәнбiш;
Пужбiм пырын, солашкыла
Кәаш шанән, тәрвәнбiш.

5.

Корным поран лымдон мүдән,
Цилä йоштән, ләвэдбiн.
Максим поктән толшы эдем
Кбiзбi кидä ашкэдбiн,
Карэм дорцын, когорнышкы
Шыгырт ләктбiн шагальы:
— Ытлән ат кәрт!.. Шагал!.. Кышкы?!
Тбiдбi шбiдәшкән маньы.
Бiрвэзбi силажым погән
Макси пыток шаналтыш:
— „Äтbам Советвлä вэрц колән!
Мәжбi—нинбiн вашталтыш!“
Мочгбiц кәшбi Ориш Максим
Кулак-тышман поктән шо:
— Тбiлät сотбiгәчбi ак ли!
Киндәм лыкнэт?.. Кбiчäl... мо?!
Киндбi вәрэш—тбiлät кбiзбi!..
Максим тупгбiц шыралы.
Пбiл шайыцын сары тбiлзбi
Максим шбiжгән анчалы.
— Әх, тәнәмвлä!.. У бiлймәш!..
Идä цакнбi!.. Анцыкы!..
Киндбi вэрцбiн... кбiрэдälмәш!..
Манын, Макси шыңалты.

(Пақыла лиэш).

Сирәш тыңгалшывләән

Трофимов Йэвстафилән

„Кэлтөймәш“ ләймән шайыштмәшәт, йылымь сәмбһнь гөһнь, худанок агыл сирөймь. Шошым сәндәлбкым, изи брвэзбвлән попымыштым моло процок йажон пумы. Тәвәш, ир шошым, сәндәлбк ыжаргын кайаш тьнәлмькок, кьтөм кьтөшбь изи брвэзбвләм нәлшәш. Тьһнь тәгә сирәт:

„...тәвә Ләксәят толын, — манын тамам шуштын-шуштын, Васи тоқына кыргыж толы дә сагана шөһһцбь.

— Васижбь мам бьштәт? — Ләксә тьдбьм йады.

— Мьһнь хыть икмагатьым... Мам йә, пәләт? — тьдбьжбь попа.

— Ам пәлбь. Ма - ам?

— Аропланым.

— Лачокшымо - ок?

— Маньә... Бьзәмбһн ганьым... Бьзәмбһн аропланжы улы вәт... Чонәштә... Пәләт?

— Кү бьштән?

— Бьзәм бьшкәок бьштән... Учитьбьлбьштбь тымдән...“

Аль кьтө толмы гишән сирөймәдбьм нәлшәш:

„Сола цыц йук вәлә:

— Пыйца! Пыйца!..

— Кычай, кычай патьәәм!.. Кудвичбьшкбьдә пырыш...

— Ороды! Мәлын шарыквләм лүдбьктәт?

— Әдәм патьә бьш пыры - ы?..“

Тәвә ти пыйыртка лаштыкым лыдын анчымыкы, — солажат, кьтөжәт, шарыквләм кьчәлшбь бьдбьрәмәшвлә-

әт, шарыквләм лүдбьктән шалгышы брвэзбьжәт сьһһцәәш каймылаок чучыт...

Сүжәт стройымәдбьм, сирөйм сәмәдбьм анчалшаш гөһнь, шайыштмәшәт йарыдымәш ләктәш. Лачокшымок йә: тьһнь шайыштмәштәт „кэлтөймәшбьм“ ужмы гишән, кого корны мычкы тургән кыдаашы мотоцикләтвләм әвәт кэлтөймәшвләәш пиштбьм гишән сирәт. Шайыштмәшәдбьн брдбьжбь самой тәвә тидбь ыләш. Тьһгә гөһнь, кьтөштбь кьтән каштмы гишән сирәшбьжбь кәләш ылын вәл? Тьдбьм ана пырты гөһнь, шайыштмәшәт локтылаләтәш вәл? Мә шанымаштына тьдбьм пырташ ак кәл. Вәт кьтөймәш гишән сирөймьжбь, „кэлтөймәшвләм ужмы гишән сирөймбьдон изишәт ак кьлдәл, ик цәлбьшкбь ак ми. I-иш главам лыктын шумыкыжы, шайыштмәшәт пәлә нәрбь кьтбьргән кәә, йарыдымы лиәш.

Вәс ситбьдбьмәш: идьәйбьм пыртымы агыл. Идьәйбьмбь производьһньбьжбь — охыр пөрт пура постол, кьргбьдбьмбь ыләш.

Шайыштмәшкәт идьәйбьм пырташ кәләш ылын. Цилә сирән анчыктән пумывләәдбьмок — кьтбьмәт годшымат, „кэлтөймәш“ ужмәтбьмәт — ти идьәйдон уштараш кәләш ылын, ти идьәй йьр нинбь ушналт мишәшлык ылыт.

Планым әчә мондаш ак кәл. Сирбьм анцыц планым пьтәриок бьштбьмбьлә, тбь планжым йажон тьшлән ләктәш кәләш. Планәтшбьм журнал рәдакцишкбь анчыкталаш кандымыкәтшбь әчәәт йажо линәжбь.

В У Й Л Ы М А Ш

	стр.
<i>Таньгин</i> — Ёрвэзёвләм коммунистычэски сэмьнь воспитывайымаш пәшәм ышколын ёрды пәшәэш шьндәш	1
<i>Н. Игнатъев</i> — Туан сәндәлбк	4
<i>Пәршут</i> — Кодаш акли тәнгәок	17
<i>Пәршут</i> — Йаратым ёдбёр	17
<i>Вас. Патраш</i> — Ким ыныка	18
<i>П. Гурьянов</i> — Йакшар армиштб	22
<i>Шадт Булат</i> — Ориш Макси	28
<i>Сирәш тьнгәлшьёвләән</i>	31

Уволн. Мароблита № 156

Тираж 500 экзempl.

2¹/₄ печатн. листа 66000 зн. в п. л. Члены редколлегии

Формат 72×105

Ширяев Ст., (Отв. редактор)
Игнатъев Н.,
Петухов В.,
Соснов П.,
Булат Ш.

Сдано в набор 18/IV-35 г. Подписано к печати 17/V-35 г.

Заказ № 1130

Типография Горно-Марийского Из-ва, Козмодемьянск, ул. Ленина, 10.

УВЭРТÄРҮМÄШ

Кырык-Мары йылмыдон тэгэнь у кныгавлә лыкмы ылыт:

Москвашты лыкмывлә:

1. В. СУЗЫ *) Шайыштмашвлә. М. Гв. 1934 . . . . . 65 к.
2. БОБРОВ Н. С. *) Лютчикын бйлымашыжы. М. Гв. 1934 . . . . . 80 к.
3. ИГНАТЬЭВ НИК. *) Савик. М. Гв. 1934 . . . . . 80 к.
4. ЙАКОВЛЬЭВ А. С. *) Кого йыл. М. Гв. 1934 . . . . . 75 к.
5. ФРИДМАН В. Г. *) Мадон зэмля кычалтэш. Нар-
комтяжпром 1933 . . . . . 35 к.
6. БОЛОТЫН С., ВИНОГРАДОВ. В. *) Мәнмән гигант-
вләнә. НКТП. 1934 . . . . . 95 к.
7. ДЭВÄТКИН С. А. Кыцэлән кашташ йарал корным
бштбмблә. Траасиздат. 1934 . . . . . 50 к.
8. ШЭСТАКОВ Г. Н. Корны пашән пиш когон
кэрәвләжы. Тр. изд. 1934 . . . . . 30 к.
9. Инж. КОРОЛЬОВ А. дә ПОНОФИДЫН Г. Со-
ла пожарвләдон кбрәдәлмәш. НКТП. . . . . 45 к.
10. АЛЕКСАНДРОВСКИЙ А. Пушәнгы гишән идә
мовды. НКТП . . . . . 45 к.
11. ТЭНКЭЛЬ И. Шбйргбгыц прәнә лыкмы пашәм кы-
цә йажоэмдбмлә. НКТП. 1934 . . . . . 15 к.
12. ИЛЬМЭНЬОВ С. И., СЭМÄНОВ П. К. Йылышы
йиш дә миньэрал йиш ныр
пышкыдәмдбшвлә. С/х-гиз. 1934 . . . . . 35 к.
13. ОГРЫЗКО И. *) Попвлә күлән служат вара. Гаиз. 1933 . . . . . 50 к.
14. " *) Рэлыги киндб шачышлан тышман
ыләш. Гаиз. 1934 . . . . . 45 к.
15. БИРУЧОВ В. Г. *) Рэлыги дә мэдъидинб. Гаиз. 1934 . . . . . 30 к.
16. " *) Кәпбм, выргәмбм, пөрт көргбм
ирәштб урдыда. Мэдгиз. 1934 . . . . . 12 к.
17. " *) Тивләм пбйтәрбдә. Мэдгиз. 1933 . . . . . 12 к.
18. ЗУБКОВА Йә. В. *) Брушной тьиф. Мэдгиз. 1933 . . . . . 8 к.
19. МАШКОВИЧ Р. *) Трахом цөргбц кыцә ытлымла.
Мэдгиз. 1934 . . . . . 10 к.
20. МУСКАТ В. И. *) Йушашлык вбдбм кыцәлә ирәм
дә лудбштбмбм урдымла. Мэдгиз. 1934 . . . . . 10 к.
21. ВОЛОДАРСКИЙ П. Солаштышы обществәный суд-
влә. 1934 . . . . . 22 к.
22. Э. д. ЭРВИЛЬИ. Историчәски вәрәмә йәктәшбй брвэ-
збн блен кашмашыжы, Кырык-Ма-
ры Изд-вы. 1934 . . . . . 1 т.

*) Пәлыктон анжыктымы кныгавлә школышты тыменьшбй брвэзб-
влән лыдаш пиш йарал ылыт, молывләжы когораквлән.

Ти кныгавләм Маргиз торгсәкторын магазинбштб, киосквләштб
нәлдә.

41619

1935 иэш

Мар. ж.

1-2а

„ЙАКШАР ЗНАМЫ-М“

СЫЛЫДА

ЖУРНАЛ тълзэш икәнә ләктэш. ЖУРНАЛЫН номырвлә йбдэок политыкбї, экономикбї дә нау-кы гишән статьявләм пумы лиэш. Тишэц пасна романвлә, повэствлә, шайыштмашвлә, лыдыш-влә, пйэсйвлә, очэрквлә сирымбї лит. Критыкбї дә библиографи гишән эртыш ивлә годшыгыц шукым пумы лиэш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛӘЛӘН ДА ПОЭТВЛӘЛӘН, номырвлә йбдэок, пас-на лыквләм пумы лиэш. Ти лыквләштбї токо сирышбївлән произвэдэньбївләштбїм тбїшлән анжыктән пумы лиэш, кыцэлә си-рәш кэлэш дә мам сирәш кэлэш моло, тбї-дйвләмәт анжыктымы лиэш.

Туан йылмән ышкэ журналтэ иктәт кәдшашлык агыл. Циләнок сылыда, лыдта.

ПАЛДЫРТЫШ: кым тълзбгыц чбды сронэш сылы-машым ак нәлэп.

Журналым почтышты, почто-вый агэнтвлә гач, кныгә мага-зинвләштбї дә подпискым по-старышы йори агэнтвлә гач сылаш лиэш.

Кызыток сылыда!

Ц. 1935

Акт №

Виләдн. л.

ЖУРНАЛЫН АҚШЫ:

Ик иэш . . . 9 тәгә.

Пэл иэш . . . 4 тәгә дә 50 к.

Кым тълзэш. 2 тәгә дә 25 к.

ИНВ. № 16